

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ»

Ο ρυθμιστικός ρόλος του Αυταρχισμού στη σχέση ανάμεσα στο είδος της Απειλής και
την Προκατάληψη

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αλεξάνδρα Βαλαβάνη

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Προδρομίτης Γεράσιμος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χρυσόχου Ξένια, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Χαντζή Αλεξάνδρα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αλεξάνδρα Βαλαβάνη, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Στη μνήμη της μητέρας μου,
Άννας.*

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να έρθει εις πέρας χωρίς τους φίλους, που συνέβαλαν τόσο σε πρακτικό επίπεδο, κατά το στάδιο συλλογής των δεδομένων, όσο και σε συναισθηματικό. Ειδικότερα τον Αλέξανδρο, που με στήριξε πολλαπλώς και άνευ όρων, από την αρχή μέχρι το τέλος.

Οφείλω να απευθύνω ένα μεγάλο «ευχαριστώ» στους καθηγητές μου, στο ΠΜΣ «Κοινωνική Ψυχολογία των Συγκρούσεων» και, κυρίως, στον επιβλέποντα καθηγητή μου, Γεράσιμο Προδρομίτη, ο οποίος στάθηκε σπουδαίος καθοδηγητής τα τελευταία αρκετά χρόνια, όχι μόνο μεταδίδοντας την ακαδημαϊκή του γνώση, αλλά και καθιστώντας με ικανή ώστε να αναζητώ, να επεξεργάζομαι και να κατακτώ τη δική μου.

Περιεχόμενα

Περίληψη	7
Abstract.....	8
Εισαγωγή	9
Ο Αυταρχισμός.....	10
Γιατί τον Αυταρχισμό;	11
Διαχείριση του Τρόμου και προδηλότητα της Απειλής.....	13
Προδηλότητα και διαχείριση διαφορετικών ειδών απειλής.....	14
Απανθρωποποίηση και Προκατάληψη	17
Αυταρχισμός, Απειλή και Προκατάληψη	18
Παρούσα έρευνα - Υποθέσεις.....	20
Μεθοδολογία.....	21
Δείγμα και πειραματικό σχέδιο	21
Ανεξάρτητη μεταβλητή - Υλικό.....	21
Διαδικασία.....	22
Προμετρήσεις.....	22
Το κείμενο χειρισμού	23
Μετρήσεις.....	24
Αποτελέσματα	26
Ο ρυθμιστικός ρόλος του Αυταρχισμού.....	27
Ο ρυθμιστικός ρόλος του Συντηρητισμού.....	28
Ο ρυθμιστικός ρόλος της Αυταρχικής επιθετικότητας.....	31
Συζήτηση	32
Περιορισμοί	36
Βιβλιογραφία	37
Ελληνόγλωσση	37
Ξενόγλωσση	37

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1.	27
Διάγραμμα 2.1.	29
Διάγραμμα 2.2.	30
Διάγραμμα 3.	31

Ο ρυθμιστικός ρόλος του Αυταρχισμού στη σχέση ανάμεσα στο είδος της Απειλής και την Προκατάληψη

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη εξετάζει μέσω πειραματικής διερεύνησης τον ρυθμιστικό ρόλο του Αυταρχισμού, που διακρίνεται στις διαστάσεις του Συντηρητισμού, της Παραδοσιοκρατίας και της Αυταρχικής Επιθετικότητας (Duckitt, Bizumic, Krauss, & Heled, 2010), στη σχέση ανάμεσα στο είδος της απειλής, βάσει της ευρύτερης διάκρισης των συστημάτων αποφυγής της ασθένειας (επίθεση από μέσα) και αυτοπροστασίας (επίθεση από έξω), (Neuberg, Kenrick, & Schaller, 2011), όσον αφορά την έκφραση Απανθρωποποίησης και Προκατάληψης. Σύμφωνα με τη διττή υπόθεση, όταν ο Συντηρητισμός χαρακτηρίζεται ως υψηλός, η απειλή της Ασθένειας αναμένεται να οδηγήσει σε αυξημένη έκφραση Απανθρωποποίησης και Προκατάληψης, λόγω της απόκρισης σε αυτή με αύξηση του αισθήματος αηδίας, ενώ όταν η Αυταρχική Επιθετικότητα χαρακτηρίζεται ως υψηλή, η απειλή της Τρομοκρατίας αναμένεται να οδηγήσει σε αυξημένα επίπεδα Απανθρωποποίησης και Προκατάληψης, λόγω της απόκρισης με στήριξη σκληρών και προληπτικών μέτρων αντιμετώπισης της τρομοκρατίας. Η υπόθεση επιβεβαιώθηκε μόνο εν μέρει, καθώς, ενώ πράγματι παρατηρήθηκαν οι περισσότερες διαδρομές διαμεσολάβησης, αφορούσαν τους συμμετέχοντες που χαρακτηρίστηκαν ως μη αυταρχικοί. Φαίνεται, επομένως, ότι ο αυταρχισμός θα μπορούσε να θεωρηθεί ικανός παράγοντας για να προβλέπει την προκατάληψη ανεξάρτητα, ενώ σκόπιμο κρίνεται να σταθούμε στη σκιαγράφηση των συνθηκών υπό τις οποίες μπορούμε να δούμε την προκατάληψη να αναδύεται στο μη αυταρχικό κομμάτι του πληθυσμού.

Λέξεις - κλειδιά: Αυταρχισμός, απειλή, ασθένεια, τρομοκρατία, απανθρωποποίηση, προκατάληψη

The moderating role of Authoritarianism in the relationship between the type of Threat and Prejudice

Abstract

The present study examines through experimental research the moderating role of Authoritarianism, which is distinguished in the dimensions of Conservatism, Traditionalism and Authoritarian Aggression (Duckitt, Bizumic, Krauss, & Heled, 2010), on the relationship between the type of threat, based on the broader distinction between the system of disease avoidance (attack from the inside) and the system of self-protection (attack from the outside), (Neuberg, Kenrick, & Schaller, 2011), regarding the expression of Dehumanization and Prejudice. According to the dual hypothesis, when Conservatism is characterized as high, the threat of disease is expected to lead to an increased expression of Dehumanization and Prejudice, due to response with increased disgust sensitivity, and when the Authoritarian Aggression is characterized as high, the threat of Terrorism is expected to lead to increased levels of Dehumanization and Prejudice, due to response by supporting harsh and preventive measures against terrorism. The hypothesis was only partially confirmed, as, while most mediation paths were actually observed, they referred to participants who were described as non-authoritarian. It seems, therefore, that authoritarianism could be regarded as a capable factor predicting prejudice independently, while it is considered necessary to note the outline of the conditions under which we can see prejudice emerging in the non-authoritarian part of the population.

Keywords: Authoritarianism; threat; disease; terrorism; dehumanization; prejudice

Εισαγωγή

Όπως έχει φανεί σε σειρά ερευνών στο πλαίσιο μελέτης της διαχείρισης του τρόμου, της προσλαμβανόμενης απειλής και της προσλαμβανόμενης ασφάλειας, η προδηλότητα της θνητότητας και το αίσθημα απειλής συχνά οδηγούν σε αύξηση των προκαταλήψεων, ως διαχείριση της απειλής και του άγχους του θανάτου. Ωστόσο, δεν λαμβάνεται πάντα υπόψη ο ρόλος του δεξιόστροφου αυταρχισμού, ο οποίος σε ένα σημαντικό κομμάτι ερευνών φαίνεται πως καθορίζει την επίδραση αυτή.

Η διερεύνηση του ρόλου του δεξιόστροφου αυταρχισμού οδηγεί στον προβληματισμό σχετικά με το κατά πόσο ο ρόλος αυτός είναι ρυθμιστικός ή διαμεσολαβητικός. Στο μεγαλύτερο κομμάτι των ερευνών που λαμβάνουν υπόψη τον αυταρχισμό, τον εθνοκεντρισμό ή τον πολιτικό προσανατολισμό ο σχεδιασμός, καθώς και οι αναλύσεις, αντιμετωπίζουν αυτούς τους παράγοντες ως ρυθμιστικούς (π.χ. Duckitt, & Sibley, 2010· Greenberg, Simon, Pyszczynski, Solomon, & Chatel, 1992), με τα αποτελέσματα να δείχνουν πως η προβολή της θνητότητας πράγματι αυξάνει τα επίπεδα των προκαταλήψεων, στις περιπτώσεις όμως που οι προμετρήσεις χαρακτηρίζουν τους συμμετέχοντες ως αυταρχικούς ή συντηρητικούς.

Εκκινώντας από τη βάση της θεωρίας διαχείρισης του τρόμου, δεν θα μπορούσαμε να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο απόκρισης στην προδηλότητα της θνητότητας με αύξηση του αυταρχισμού και, κατ' επέκταση, εναντίωση στην εξω-ομάδα. Μία σειρά ερευνών (π.χ. Faulkner, Schaller, Park, & Duncan, 2004· Navarrete & Fessler, 2006) υποστηρίζει πως η εναντίωση στην εξωομάδα υιοθετείται ως μέτρο προστασίας σε ένα περιβάλλον που κάνει πρόδηλη την πιθανότητα έκθεσης σε παθογόνους μικροοργανισμούς, την οποία οι άνθρωποι επιδιώκουν να μειώσουν μέσω της αποφυγής κοινωνικών ομάδων που σχετίζονται με αυτούς, υπονοώντας μία γνωστική και συναισθηματική θεμελίωση των προκαταλήψεων. Επιπλέον, έρευνες υποστηρίζουν πως η προσλαμβανόμενη αίσθηση ασφάλειας, όπως ο εμβολιασμός, μπορεί να μειώσει τα επίπεδα των προκαταλήψεων (Huang, Sedlovskaya, Ackerman, & Bargh, 2011).

Ωστόσο, οι έρευνες των Weise, Arciszewski, Verhac, Pyszczynski και Greenberg (2012) δείχνουν πως η προδηλότητα της θνητότητας αυξάνει την προκατάληψη απέναντι στους μετανάστες στην ομάδα συμμετεχόντων με υψηλές βαθμολογίες στην κλίμακα του

δεξιόστροφου αυταρχισμού, ενώ τη μειώνει στην ομάδα συμμετεχόντων με χαμηλό επίπεδο δεξιόστροφου αυταρχισμού.

Λαμβάνοντας υπόψη δεδομένα που υποστηρίζουν πως υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της προσλαμβανόμενης απειλής ως προς την κοινωνική ασφάλεια και του δεξιόστροφου αυταρχισμού (π.χ. Dallago & Roccato, 2010), αλλά και δεδομένα που υποστηρίζουν πως τα επίπεδα του αυταρχισμού αυξάνονται σε περιόδους υψηλής κοινωνικής απειλής (π.χ. Doty, Peterson, & Winter, 1991), κρίνεται σκόπιμο να διερευνηθεί ο ρόλος του αυταρχισμού στο ευρύτερο πλαίσιο των διομαδικών σχέσεων, και συγκεκριμένα η αλληλουχία στο πλαίσιο μίας πιθανής γραμμικής σχέσης, που περιλαμβάνει το αίσθημα της απειλής και τις προκαταλήψεις.

Ο Αυταρχισμός

Η κυρίαρχη προσέγγιση του Δεξιόστροφου Αυταρχισμού τον μελετά ως μία μονοδιάστατη δομή της προσωπικότητας, που περιλαμβάνει τα στοιχεία της αυταρχικής υποταγής, της αυταρχικής επιθετικότητας και της συμβατικότητας. Μεταγενέστερες προσεγγίσεις, ωστόσο, τείνουν να αντιμετωπίζουν τα τρία αυτά στοιχεία αφενός ως διακριτές αφετέρου ως κοινωνικές διαστάσεις. Οι Duckitt et al. (2010) επεκτείνουν την προσέγγιση αυτή, ορίζοντας σαφώς τις τρεις αυτές διαστάσεις ως Αυταρχισμό, Συντηρητισμό και Παραδοσιοκρατία, αντιμετωπίζοντάς τις ως δομές ιδεολογικής συμπεριφοράς. Πρόκειται για ανεξάρτητες μεν, που δεν παύουν, ωστόσο, να σχετίζονται μεταξύ τους, εκφράσεις «στρατηγικών επίτευξης της συλλογικής ασφάλειας εις βάρος της ατομικής αυτονομίας» (Duckitt et al., 2010).

Το στοιχείο της «Αυταρχικής υποταγής» εκφράζει την επιδίωξη της κοινωνικής συναίνεσης και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Αφορά τη συνέχιση του status quo και την απόρριψη των στοιχείων εκείνων που απειλούν να φθείρουν την κοινωνική τάξη. Αναφερόμαστε, επομένως, στη διάσταση του Συντηρητισμού.

Η «Αυταρχική επιθετικότητα» εκφράζει την αντιμετώπιση των στοιχείων που απειλούν να διαταράξουν την κοινωνική τάξη με σκληρά και τιμωρητικά μέτρα, όπως σε ένα απολυταρχικό καθεστώς, όταν παρουσιάζονται άμεσες και απτές απειλές για την κοινωνική ασφάλεια.

Ο όρος της «Συμβατικότητας», όπως περιγράφεται από τους Adorno, Frenkel-Brunswick, Levinson και Sanford (1950) και τον Altemeyer (1981), εκφράζει τις στάσεις που ευνοούν τις παραδοσιακές νόρμες και τα παραδοσιακά ηθικά πρότυπα, απορρίπτοντας τις σύγχρονες, φιλελεύθερες αξίες. Ως εναλλακτικός όρος, από τους Duckitt et al. (2010), προτείνεται η διάσταση της Παραδοσιοκρατίας, με την έννοια της διατήρησης των παραδοσιακών νορμών, με στόχο τη διαχείριση της αβεβαιότητας που προκαλεί ο νέος, ανοιχτός και εναλλακτικός τρόπος ζωής.

Η κλίμακα ACT (Authoritarianism, Conservatism, Traditionalism), επομένως, περιλαμβάνει τρεις σχετιζόμενες μεταξύ τους, αλλά διακριτές στρατηγικές επίτευξης της κοινωνικής ασφάλειας, που εκφράζουν κοινωνικές συμπεριφορές και όχι μία μονοδιάστατη δομή με όρους προσωπικότητας, ως επέκταση της κλίμακας Δεξιόστροφου Αυταρχισμού του Altemeyer (1981), η οποία, ενώ περιγράφει τα τρία στοιχεία της αυταρχικής υποταγής, της αυταρχικής επιθετικότητας και της συμβατικότητας, μετρά μονοδιάστατα τη συμμεταβολή τους.

Γιατί τον Αυταρχισμό;

Κάνοντας λόγο για τον αυταρχισμό, αναπόφευκτα τίθεται το ζήτημα της κοσμοθεωρίας, των κινήτρων, αλλά και των προσωπικών διαθέσεων που ενεργοποιούνται κατά περίπτωση. Ερευνητικά ο δεξιόστροφος αυταρχισμός και ο προσανατολισμός κοινωνικής κυριαρχίας αναφέρονται ως δύο ανεξάρτητες κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις.

Ο δεξιόστροφος αυταρχισμός από τη μία πλευρά, όπως έχει ήδη αναφερθεί, περικλείει τις έννοιες του κοινωνικού συντηρητισμού, της παραδοσιοκρατίας και της αυταρχικής επιθετικότητας, που έρχονται σε αντίθεση προς την αυτονομία, τον προοδευτισμό και τον -κοινωνικό- φιλελευθερισμό. Ο προσανατολισμός κοινωνικής κυριαρχίας, από την άλλη, εκφράζει την ανισότητα, την επιβολή, τον οικονομικό συντηρητισμό και την ιεραρχία, σε βάρος της κοινωνικής ευημερίας, του ανθρωπισμού και της ισότητας.

Οι δύο αυτές διαστάσεις, οι οποίες γενικά παρουσιάζουν μία θετική συσχέτιση, αν και όχι απαραίτητα ισχυρή, φαίνεται να προβλέπουν ανεξάρτητα κοινωνικές και διομαδικές στάσεις, ειδικά όσον αφορά την προκατάληψη και τον πολιτικό

προσανατολισμό (π.χ. Cohrs & Asbrock, 2008)¹. Όσον αφορά το κατά πόσο οι διαστάσεις αυτές πρέπει να αντιμετωπίζονται ως κοινωνικές ή μεταβλητές προσωπικότητας και κατ' επέκταση κατά πόσο ρυθμίζουν ή διαμεσολαβούν τις διομαδικές συμπεριφορές και εκβάσεις, μεθοδολογικά έχει μεγάλο ενδιαφέρον να λάβουμε υπόψη το μοντέλο αξιών-στάσης-συμπεριφοράς των Homer και Kahle (1988). Το εν λόγω μοντέλο υποστηρίζει ότι οι αξίες, ως πιο ευρείες γνωστικές προσεγγίσεις, ορίζουν τις στάσεις και οι στάσεις τις συμπεριφορικές εκβάσεις, ενώ τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας προϋπάρχουν των αξιών. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, επομένως, η αλληλουχία διαφοροποιείται, ανάλογα με το αν ο αυταρχισμός και ο προσανατολισμός κοινωνικής κυριαρχίας θεωρούνται ως κοινωνικές στάσεις ή στοιχεία προσωπικότητας².

Αναφορικά με τα κίνητρα που εξυπηρετούν ξεχωριστά οι δύο αυτές διαστάσεις, έρευνες που εισάγουν τις αξίες του Schwartz (1992) δείχνουν ισχυρή θετική συσχέτιση αφενός του δεξιόστροφου αυταρχισμού με τον συντηρητισμό και αφετέρου του προσανατολισμού κοινωνικής κυριαρχίας με την αυτοενίσχυση (π.χ. Duriez & Van Hiel, 2002). Επομένως, φαίνεται πως ο αυταρχισμός αποσκοπεί στη διατήρηση της ασφάλειας, της συμμόρφωσης και της παράδοσης, ενώ ο προσανατολισμός κοινωνικής κυριαρχίας στην επίτευξη, την ισχύ και τον ηδονισμό. Πληθώρα παρόμοιων ευρημάτων οδήγησε στην ανάπτυξη του διττού μοντέλου επεξεργασίας κινήτρων (Duckitt, 2001)³, το οποίο διακρίνει τις δύο κοινωνικές και ψυχολογικές βάσεις των ιδεολογικών αυτών διαστάσεων, αλλά και τις κοινωνικοπολιτικές τους επιδράσεις στο πλαίσιο των διομαδικών σχέσεων, συνυπολογίζοντας τις προϋπάρχουσες θεάσεις του κόσμου, ως επικίνδυνου ή ως ανταγωνιστικού, για τον δεξιόστροφο αυταρχισμό και τον προσανατολισμό κοινωνικής κυριαρχίας αντίστοιχα, αλλά και τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά προσωπικότητας.

Επομένως, γίνονται ξεκάθαροι οι λόγοι για τους οποίους στο πλαίσιο μελέτης της επίδρασης της απειλής στα επίπεδα προκατάληψης επιλέγεται στοχευμένα η εισαγωγή του αυταρχισμού, καθώς πίσω από αυτόν έγκειται η καταστολή της απειλής. Αντιθέτως, πίσω

¹ Για μία συγκεντρωτική παρουσίαση αντίστοιχων ερευνών, βλ. Duckitt & Sibley, 2010.

² Έλεγχοι προσαρμογής των δύο μοντέλων τείνουν να υποστηρίζουν ότι πρόκειται για κοινωνικοπολιτικές ή ιδεολογικές στάσεις, που μπορούν να επηρεαστούν από στοιχεία της προσωπικότητας, αλλά δεν μπορούν να θεωρηθούν ως διαστάσεις προσωπικότητας (π.χ. Feather & McKee, 2008).

³ Εδώ επιχειρείται να αποδοθεί στα ελληνικά το *dual-process motivational (DPM) model*.

από τον προσανατολισμό κοινωνικής κυριαρχίας δεν υφίσταται απειλή, αλλά η διατήρηση της ήδη υπάρχουσας σχέσης εξουσίας.

Διαχείριση του Τρόμου και προδηλότητα της Απειλής

Στη βάση ανάπτυξης της θεωρίας διαχείρισης του τρόμου, υποστηρίζεται ότι η προκατάληψη απέναντι στην εξωομάδα πηγάζει από την πίστη ότι εκπροσωπεί διαφορετικές πολιτισμικές νόρμες και δοξασίες, οι οποίες απειλούν πραγματικά ή συμβολικά την κοσμοθεωρία του ατόμου. Όταν οι άνθρωποι έρχονται αντιμέτωποι με άλλους που αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο τον κόσμο, νιώθουν απειλή και, ως εκ τούτου, αντιδρούν αρνητικά. Η θεωρία διαχείρισης του τρόμου υποστηρίζει ότι το αίσθημα της απειλής προκύπτει ως αποτέλεσμα της αμφισβήτησης της κοσμοθεωρίας και, βαθύτερα, ως προσβολή της αυτοεκτίμησης⁴ (Greenberg, Pyszczynski, & Solomon, 1968).

Εύκολα αντιλαμβανόμαστε, βέβαια, ότι η εξωομάδα, ιδιαίτερα όταν γίνεται αντιληπτή ως απειλητική, ορίζεται από τη συνάρτηση των διαστάσεων και των αξιών που απαρτίζουν την κοσμοθεωρία ενός ανθρώπου, όπως μπορεί να είναι η θρησκεία, η έννοια του έθνους, ο πολιτικός προσανατολισμός, το ποδόσφαιρο και η κοινωνική τάξη, αλλά και από το πώς νοηματοδοτεί ιδιότητες που τον χαρακτηρίζουν, όπως είναι το φύλο, η ηλικία και η εθνικότητα. Η εν λόγω θεωρία, ωστόσο, υποστηρίζει ότι, σε σχέση με την προσλαμβανόμενη πολιτισμική απειλή που ενέχει ο ορισμός της εξωομάδας, προϋπάρχει ο υπαρξιακός τρόμος, τον οποίο αποκλειστικά ο άνθρωπος μπορεί να βιώσει, ως αποτέλεσμα της ικανότητας της αυτο-επίγνωσης (Becker, 1962). Κατ' επέκταση, υπό συνθήκες υψηλής αυτο-επίγνωσης, και άρα υπαρξιακού τρόμου, οι άνθρωποι τείνουν να ενεργούν βάσει εσωτερικευμένων πολιτισμικών προτύπων και κανόνων, προκειμένου να αμυνθούν και να θωρακίσουν την αυτοεκτίμησή τους (π.χ. Kernis, Zuckerman, Cohen, & Spadafora, 1982), κάτι που φαίνεται πως μπορεί να καθορίσει ακόμα και την πρόθεση ψήφου (Landau et al., 2004).

Αναλύοντας, ωστόσο, περαιτέρω θα διαπιστώσουμε ότι κάνουμε λόγο για πληθώρα παρεμφερών αλλά όχι ταυτώσεων όρων: απειλή, τρόμος, θνητότητα, ευαλωτότητα. Η διαχείριση του τρόμου προαπειτεί την προδηλότητα -με τον έναν ή τον

⁴ Αν και τετριμμένη, είναι αδιαμφισβήτητη η διαπίστωση ότι, παρά την οικονομικοπολιτική και ιμπεριαλιστική βάση των περισσότερων, αν όχι όλων, των πολέμων, τα κίνητρα που ρίχνουν τους ανθρώπους στο πεδίο της μάχης δεν μπορούν παρά να είναι ιδεολογικά.

άλλο τρόπο- της θνητότητας⁵, ωστόσο, παρόλο που δεν σχετίζονται άμεσα όλων των ειδών οι απειλές με τη θνητότητα, από όποια σκοπιά και να επιχειρήσουμε να μελετήσουμε το φαινόμενο, ψυχαναλυτική, ανθρωπολογική και -εν προκειμένω- κοινωνιοψυχολογική, θα κληθούμε μάλλον να αποδεχτούμε ότι η προσβολή του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο αποτελεί δυνάμει απειλή -ρεαλιστική ή συμβολική- της υπόστασής μας.

Κατόπιν αυτής της αποδοχής, ωστόσο, αλλά και της διαπίστωσης ότι η αξιολόγηση διαφορετικών προτύπων και συμπεριφορών διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στο κατά πόσο μία εξωομάδα γίνεται αντιληπτή ως απειλητική, έχει θεωρηθεί σκόπιμη στην έρευνα, εδώ και δεκαετίες, η εισαγωγή παραγόντων, όπως είναι η προγενέστερη στάση απέναντι στην εξωομάδα, ο αυταρχισμός, ο πολιτικός προσανατολισμός ή ακόμα και η χρόνια αίσθηση ευαλωτότητας σε ασθένειες ή σωματικές βλάβες. Κρίσιμο, ωστόσο, κρίνεται το σημείο διατύπωσης των υποθέσεων σχετικά με την αλληλουχία που συνδέει τους παράγοντες αυτούς με την προδηλότητα, την πρόσληψη και τη διαχείριση της απειλής, και, κατά συνέπεια, με την αντιμετώπιση της εξωομάδας.

Προδηλότητα και διαχείριση διαφορετικών ειδών απειλής

Τα αναπτυξιακά μοντέλα της κοινωνικής νόησης, εξετάζοντας τις γνωστικές και συναισθηματικές επιπτώσεις διαφόρων τύπων απειλής, έχουν καταφέρει να ερμηνεύσουν ένα ευρύ φάσμα ευρημάτων αναφορικά με τους δεσμούς ανάμεσα στα κίνητρα, τη νόηση και τη συμπεριφορά, συμβάλλοντας στην τεκμηρίωση περί της ύπαρξης δύο⁶ διακριτών συστημάτων διαχείρισης απειλών, αφενός της αυτοπροστασίας αφετέρου της αποφυγής ασθενειών.

Βασικές λειτουργίες του συστήματος της αυτοπροστασίας είναι η ανίχνευση χαρακτηριστικών, που υποδηλώνουν την πιθανότητα σκόπιμης βλάβης, καθώς και η γνωστική και συναισθηματική ανταπόκριση, που διευκολύνει την απομάκρυνση από αυτή

⁵ Για μία επισκόπηση της επίδρασης της προδηλότητας της θνητότητας, βλ. Burke, Martens, & Faucher, 2010.

⁶ Αναφέρουμε εδώ μία πιο «κοινωνιοψυχολογική» και λιγότερο «νευροψυχολογική» διάκριση, από τους Stephan & Stephan (2000), όπου διακρίνουν τις ρεαλιστικές απειλές, τις συμβολικές απειλές, το διομαδικό άγχος και τα αρνητικά στερεότυπα. Τα δύο είδη απειλής που χειριζόμαστε στην προκειμένη μελέτη, δηλαδή της ασθένειας και της τρομοκρατίας, ανήκουν στην κατηγορία των ρεαλιστικών απειλών, λαμβάνοντας, βέβαια, υπόψη τη «ρευστότητα» αλλά και τη συσχέτιση μεταξύ των κατηγοριών.

την απειλή. Η συγκεκριμένη απόκριση πρόκειται για εκείνη του φόβου και αντιστοιχεί σε μία συγκεκριμένη μορφή προκατάληψης, που απευθύνεται σε άτομα ή παράγοντες που ενεργοποιούν το εν λόγω σύστημα (Schaller & Neuberg, 2008).

Εκτός από την άμεση απειλή που αφορά τη βίαιη, σωματική βλάβη, γίνεται αντιληπτή και η έμμεση απειλή, που αφορά το ρόλο των άλλων ανθρώπων στη μετάδοση των ασθενειών. Προς διαχείριση του δεύτερου είδους απειλής, παρατηρείται η εξέλιξη ενός συμπεριφορικού ανοσοποιητικού συστήματος, με βασική λειτουργία, όχι την καταπολέμηση του ίδιου του παθογόνου παράγοντα, αλλά την εξαρχής αποφυγή της μόλυνσης. Το σύστημα αποφυγής της ασθένειας ανταποκρίνεται σε ένα ευρύ φάσμα ασυνήθιστων εμφανίσεων και συμπεριφορών (Neuberg, Kenrick, & Schaller, 2011), ενώ ακόμα και η αντίληψη μίας πολιτισμικά ανορθόδοξης συμπεριφοράς, δηλαδή η τάση να ενεργεί κάποιος με τρόπους που παραβιάζουν τις τοπικές πολιτισμικές νόρμες, μπορεί επίσης να ενεργοποιήσει το σύστημα αποφυγής της ασθένειας (Faulkner et al., 2004).

Όπως στην περίπτωση του συστήματος αυτοπροστασίας παρατηρούμε ως συναισθηματική απόκριση το φόβο, αντίστοιχα στο σύστημα αποφυγής της ασθένειας παρατηρούμε ως συναισθηματική απόκριση την αηδία. Γίνεται εύκολα αντιληπτό κατ' επέκταση πως αυτές οι ψυχολογικές αντιδράσεις έχουν επιπτώσεις και στη δημόσια πολιτική. Για παράδειγμα, κάποιος που νιώθει αηδία προς τους ομοφυλόφιλους, τείνει να αντιτίθεται και στα δικαιώματά τους (Cottrell, Richards, & Nichols, 2010).

Τα συγκεκριμένα, όπως περιγράφονται παραπάνω, συναισθηματικά, γνωστικά και συμπεριφορικά φαινόμενα, που χαρακτηρίζουν το σύστημα της αυτοπροστασίας, είναι πιθανότερο να παρατηρηθούν μεταξύ των ανθρώπων που βιώνουν χρόνιο αίσθημα ευαλωτότητας σε σωματική βλάβη. Αντίστοιχα, φαίνεται πιθανότερο να παρατηρηθούν υπερβάλλουσες γνωστικές προκαταλήψεις αναφορικά με την αποφυγή της ασθένειας μεταξύ ανθρώπων που βιώνουν χρόνιο αίσθημα ευαλωτότητας σε λοιμώξεις (Neuberg et al., 2011).

Κατ' επέκταση, φαίνεται πως οι άνθρωποι αυτοί εκφράζουν μεγαλύτερη ξеноφοβία και εθνοκεντρικές στάσεις απέναντι σε ξένους, που ενδεχομένως να μεταφέρουν ασθένειες ή να παραβιάζουν τις τοπικές συνήθειες, οι οποίες υποτίθεται ότι εμποδίζουν τη μετάδοση. Υποστηρίζεται συγκεκριμένα πως το συμπεριφορικό ανοσοποιητικό σύστημα μειώνει την Ανοιχτότητα, ένα χαρακτηριστικό το οποίο σχετίζεται αρνητικά με μη ανεκτικές

συμπεριφορές προς την εξωομάδα (Mortensen, Becker, Ackerman, Neuberg, & Kenrick, 2010).

Όπως μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό, η θεωρητική θεμελίωση του συμπεριφορικού ανοσοποιητικού συστήματος προέρχεται από την εξελικτική προσέγγιση, που υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος έχει αναπτύξει ψυχολογικούς μηχανισμούς με στόχο την προστασία από την απειλή των μεταδοτικών ασθενειών. Εξ ορισμού, ωστόσο, γίνεται επίσης αντιληπτό ότι η αποφυγή που προάγεται από το εν λόγω σύστημα, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα μία υπεργενικευμένη προκατάληψη απέναντι σε ανθρώπους, που στην πραγματικότητα δεν αποτελούν οι ίδιοι φορείς της ασθένειας.

Οι Huang et al. (2011) πραγματοποίησαν τρεις έρευνες, προκειμένου να εξετάσουν κατά πόσο οι σύγχρονες μορφές πρόληψης, όπως είναι ο εμβολιασμός και το πλύσιμο των χεριών, μπορούν να εξασθενήσουν τη σχέση ανάμεσα στην ανησυχία που προκαλεί μία ασθένεια και την προκατάληψη απέναντι στην εξωομάδα. Βρήκαν ότι υπό συνθήκες απειλής της ασθένειας οι εμβολιασμένοι συμμετέχοντες εξέφρασαν χαμηλότερη προκατάληψη απέναντι στους μετανάστες, σε σχέση με τους μη εμβολιασμένους⁷, καθώς επίσης και ότι η πλαισίωση ενός μηνύματος σχετικά με τον εμβολιασμό με όρους ανοσίας εξασθένησε τη σχέση ανάμεσα στην χρόνια αποστροφή στα μικρόβια και την προκατάληψη. Τέλος, χειρίστηκαν την ίδια την προστασία από την ασθένεια, με το να υποβάλουν μία ομάδα συμμετεχόντων να πλύνουν τα χέρια τους πριν την έκθεση στο απειλητικό μήνυμα, χειρισμός που επίσης παρουσίασε ανάλογη επίδραση στη στάση τους απέναντι στα μέλη της εξωομάδας.

Με βάση τα εν λόγω αποτελέσματα, οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι παρεμβάσεις της δημόσιας υγείας μπορούν όχι μόνο να ωφελήσουν στον προφανή τομέα, αλλά και να λειτουργήσουν ως σύγχρονες «θεραπείες» της προκατάληψης. Εν προκειμένω, απετέλεσαν έναυσμα για τη διερεύνηση του ρόλου της απειλής στην ανάδυση των προκαταλήψεων, κρίνοντας σκόπιμη, ωστόσο, την εισαγωγή του παράγοντα του αυταρχισμού, καθώς η πληθώρα ερευνών που περιγράφονται στη συνέχεια, υποστηρίζει πως ποικίλες κοινωνιοψυχολογικές συνιστώσες περιπλέκουν και συχνά καθορίζουν την επίδραση της απειλής.

⁷ Ο εμβολιασμός αφορούσε τον ιό της γρίπης H1N1.

Απανθρωποποίηση και Προκατάληψη

Η απανθρωποποίηση ορίζεται ως το φαινόμενο κατά το οποίο ένα άτομο ή μία ομάδα γίνεται αντιληπτή, σαν να υπολείπεται σε ανθρωπινότητα⁸, δηλαδή, σαν να στερείται εκείνα τα χαρακτηριστικά που ορίζουν την ιδιότητα του ανθρώπου (Haslam & Loughnan, 2014). Η ανθρωπινότητα διακρίνεται στην «ανθρώπινη μοναδικότητα», η οποία αφορά χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα, όπως είναι η ευγένεια, η ηθική και η λογική, ενώ η «ανθρώπινη φύση», από την άλλη, αφορά χαρακτηριστικά κοινά και θεμελιώδη για το ανθρώπινο είδος, όπως είναι το συναίσθημα, η διαπροσωπική θερμότητα και η γνωστική ευελιξία. Όταν εξαλείφονται ιδιότητες της ανθρώπινης μοναδικότητας, οι άνθρωποι παρομοιάζονται με τα ζώα, ως ανώριμοι, παράλογοι και άξεστοι, ενώ όταν εξαλείφονται ιδιότητες της ανθρώπινης φύσης, οι άνθρωποι γίνονται αντιληπτοί ως κρύα, άκαμπτα και χωρίς συναισθήματα μηχανήματα. Η διάκριση αυτή μας επιτρέπει να κάνουμε λόγο για την «ανιμαλιστική» και τη «μηχανιστική» -αντίστοιχα- διάσταση της απανθρωποποίησης (Haslam, 2006).

Η προκατάληψη, από την άλλη, ορίζεται από τον Allport (1954, σ. 9) ως η «αντιπάθεια που βασίζεται σε μία ελαττωματική και άκαμπτη γενίκευση». Οι αρνητικές προκαταλήψεις με βάση τη θρησκεία, την εθνικότητα ή τη φυλή, που βασίζονται σε αδικαιολόγητες, άκαμπτες γενικεύσεις και στερεότυπα, απευθύνονται, επομένως, σε μία ομάδα ως σύνολο ή σε ένα άτομο, ως μέλος της ομάδας αυτής και κλιμακώνονται από τη λεκτική προσβολή έως και τη γενοκτονία. Η προκατάληψη στην «παραδοσιακή» της μορφή, εκφράζεται κραυγαλέα, έντονα και άμεσα, ενώ στην πιο «σύγχρονη» μορφή της, εκφράζεται πιο ψύχραιμα, αποστασιοποιημένα και έμμεσα. Γίνεται η διάκριση, επομένως, στην έκδηλη και «θορυβώδη» προκατάληψη, η οποία εμπλέκει την προσλαμβανόμενη απειλή και την απόρριψη της εξωομάδας, που ενδέχεται να φτάνει και έως και την πίστη στη γενετική της κατωτερότητα και την αντίσταση στην παραμικρή ανάπτυξη οικειότητας, και στη λανθάνουσα και «διακριτική» προκατάληψη, που συντίθεται από τα στοιχεία της περιφρούρησης των παραδοσιακών αξιών, της υπερβολής των πολιτισμικών διαφορών και της συγκαλυμμένης άρνησης των θετικών συναισθημάτων απέναντι στην εξωομάδα (Pettigrew & Meertens, 1995).

⁸ Ως *ανθρωπινότητα* επιχειρείται εδώ να αποδοθεί ο όρος *humanness*.

Όπως μεστά αναφέρουν οι Haslam και Loughnan (2012, σ. 89) “Prejudices are demeaning views of others, and what could be more demeaning than to view them as less human?”⁹. Ακραίες εκφράσεις προκατάληψης και ρατσισμού συνοδεύονται συχνά από παρομοιώσεις των περιφρονημένων ανθρώπων με σκυλιά, πιθήκους, παράσιτα, βαρβάρους και κάθε είδους υποδεέστερης, επαίσχυντης, υποτακτικής ή άβουλης, πάντως μη ανθρώπινης και υποτιμητικής μορφής. Μολονότι το φαινόμενο της απανθρωποποίησης αναδύεται σε ποικίλες καταστάσεις κοινωνικής διαφορετικότητας, που έχουν να κάνουν με το φύλο, την κοινωνική τάξη, την αναπηρία, την ψυχική διαταραχή κ.ά., ειδικότερα οι απανθρωποποιητικές αντιλήψεις που απευθύνονται σε πρόσφυγες και μετανάστες, θα μπορούσαμε να πούμε πως δεν σχετίζονται μόνο με τον πολιτικό προσανατολισμό και το δόγμα της κοινωνικής ιεραρχίας, όπως δείχνουν οι έρευνες (π.χ. Esses, Veenvliet, Hodson, & Mihic, 2008· Hodson & Costello, 2007)¹⁰, αλλά και με ένα είδος κοινωνικής απέχθειας, που πηγάζει από τις συναισθηματικές αποκρίσεις του φόβου και της αηδίας. Ωστόσο, παρά τη λογικά επόμενη συσχέτιση της απανθρωποποίησης με την προκατάληψη, πρόκειται για δύο μη ταυτόσημα φαινόμενα, που θα μπορούσαν, ανάλογα με το είδος και την κλιμάκωση, να αναδύονται ανεξάρτητα σε διαφορετικές κοινωνικές περιστάσεις.

Αυταρχισμός, Απειλή και Προκατάληψη

Η ιδιότητα του Δεξιόστροφου Αυταρχισμού να προβλέπει την προκατάληψη συχνά αποδίδεται στην προσλαμβανόμενη απειλή, καθώς εκδηλώσεις αυταρχικών τάσεων φαίνεται να εντοπίζονται σε περιόδους υψηλής κοινωνικής, οικονομικής ή πολιτικής απειλής (π.χ. Doty, Petron, & Winter, 1991· Peterson & Gerstein, 2005). Ωστόσο, κατά τη μελέτη της βιβλιογραφίας και την καταγραφή των ευρημάτων που αφορούν την αλληλουχία ανάμεσα στην απειλή, τον αυταρχισμό και την προκατάληψη, μπορούμε να

⁹ Prejudice and dehumanization. Στο J. Dixon and M. Levine (Επιμ.), *Beyond Prejudice: Extending the Social Psychology of Conflict, Inequality and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁰ Συγκεκριμένα, οι Hodson και Costello (2007) βρήκαν ότι η επίδραση του αισθήματος της διαπροσωπικής αηδίας στις διομαδικές στάσεις, διαμεσολαβείται από τον προσανατολισμό κοινωνικής κυριαρχίας και τον δεξιόστροφο αυταρχισμό, καθώς επίσης και από την απανθρωποποίηση της εξωομάδας, ενώ οι Esses et al. (2008) υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι που σκοράρουν υψηλά στον προσανατολισμό κοινωνικής κυριαρχίας τείνουν να απανθρωποποιούν τους πρόσφυγες και κατ’ επέκταση να αντιτίθενται τόσο στην εξωομάδα όσο και στην κρατική προσφυγική πολιτική.

διακρίνουμε τρεις βασικές κατηγορίες ερευνητικών προσεγγίσεων των διαδικασιών ρύθμισης και διαμεσολάβησης.

Η πρώτη κατηγορία ερευνών, υποστηρίζει ότι η απειλή ενεργοποιεί αυταρχικές διαθέσεις, οι οποίες οδηγούν σε αυταρχικές εκδηλώσεις, όπως είναι η προκατάληψη (π.χ. Sales, 1972, 1973)¹¹. Οι Adorno et al. (1950), επίσης υποστηρίζουν ότι η απειλή αποτελεί καταλυτικό παράγοντα στην ανάδυση του αυταρχισμού. Ωστόσο, οι Feldman και Stenner (1997), εξετάζοντας την εν λόγω σχέση και χειριζόμενοι την πολιτική και οικονομική απειλή δεν διαπιστώνουν αύξηση των επιπέδων αυταρχισμού.

Η δεύτερη προσέγγιση υποστηρίζει ότι η απειλή διαμεσολαβεί τη σχέση ανάμεσα στον αυταρχισμό και την προκατάληψη (π.χ. Stephan & Renfro, 2002). Συγκεκριμένα, θεωρεί ότι ο αυταρχισμός προϋπάρχει διαφόρων προσλαμβανόμενων απειλών, οι οποίες προβλέπουν άμεσα την προκατάληψη. Η εν λόγω προσέγγιση βασίζεται σε ευρήματα που υποδεικνύουν ότι οι άνθρωποι που εκφράζουν υψηλότερα επίπεδα αυταρχισμού, τείνουν να αντιλαμβάνονται τον κόσμο ως επικίνδυνο και απειλητικό (Duckitt, 2001), αλλά και σε ευρήματα που δείχνουν ότι η απειλή προβλέπει την προκατάληψη (π.χ. Florack, Piontkowski, Rohmann, Balzer, & Perzig, 2003). Ωστόσο, η συγκεκριμένη προσέγγιση υποστηρίζει ότι, παρά την «ευαισθησία» των αυταρχικών στις προσλαμβανόμενες απειλές, εάν οποιοσδήποτε αντιληφθεί την απειλή, θα αντιδράσει εκφράζοντας προκατάληψη, ανεξάρτητα από τα επίπεδα αυταρχισμού.

Η τρίτη προσέγγιση που εντοπίζεται στη βιβλιογραφία, υποστηρίζει ότι ο αυταρχισμός και η απειλή αλληλεπιδρούν, ώστε να οδηγήσουν στην αύξηση της προκατάληψης. Συγκεκριμένα, ο Feldman (2003), λαμβάνοντας υπόψη τον παράγοντα κοινωνικής συμμόρφωσης – αυτονομίας, υποστηρίζει ότι το στοιχείο εκείνο που «ξεκλειδώνει» τη σχέση ανάμεσα στην ανάγκη για κοινωνική συμμόρφωση και προκατάληψη είναι η απειλή της κοινωνικής συνοχής. Επιπλέον, οι Cohrs και Ibler (2009) βρήκαν ότι ο δεξιόστροφος αυταρχισμός προβλέπει ισχυρότερα την προκατάληψη, όταν η

¹¹ Σκόπιμο κρίνεται να διευκρινίσουμε εδώ ότι οι μελέτες του Sales (1972, 1973) δεν εξετάζουν πειραματικά τον προβλεπτικό παράγοντα της απειλής, όσον αφορά τις αυταρχικές διαθέσεις, αλλά ιστορικά. Συμπεραίνει, για παράδειγμα, βάσει ιστορικών δεδομένων, ότι ο προσηλυτισμός σε αυταρχικές ή μη αυταρχικές εκκλησίες, προβλέπεται από την ύπαρξη οικονομικής απειλής, όπως κατά την δεκαετία 1930 στις ΗΠΑ, και τη μη ύπαρξη αντίστοιχα. Την ίδια προσέγγιση ακολουθούν και οι Doty et al. (1991), αλλά και οι Peterson & Gerstein (2005).

εξωομάδα παρουσιάζεται ως απειλητική, σε σχέση με τη συνθήκη που παρουσιάζεται ουδέτερα.

Παρούσα έρευνα - Υποθέσεις

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω ερευνητικές και ιστορικές προσεγγίσεις, η παρούσα έρευνα αποτελεί μία προσπάθεια κατανόησης των παραγόντων, που μπορούν να δημιουργήσουν εύφορο έδαφος για την ανάδυση ξενοφοβίας και ρατσισμού. Ο Αυταρχισμός αδιαμφισβήτητα αποτελεί ασφαλή προβλεπτικό παράγοντα των προκαταλήψεων, όπως επίσης και η αυξημένη «ευαισθησία» σε προσλαμβανόμενες απειλές. Παρά τη μεταξύ των δύο αυτών παραγόντων συσχέτιση, δεν είναι σαφής η διαδρομή που οδηγεί τελικά στην προκατάληψη, γεγονός που δεν μας επιτρέπει να προβλέπουμε με ασφάλεια αφενός τι συμβαίνει, όταν ένα ερέθισμα γίνεται αντιληπτό ως απειλητικό από ανθρώπους που δεν παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα αυταρχισμού, αφετέρου αν ένα τέτοιο ερέθισμα μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των προκαταλήψεων, όταν υπάρχει ήδη η προδιάθεση του αυταρχισμού.

Επιπλέον, οι έρευνες ως επί το πλείστον λαμβάνουν υπόψη προσλαμβανόμενες οικονομικοπολιτικές ή συμβολικές απειλές, παραγνωρίζοντας τις ενδεχόμενες συνέπειες της εμφατικής προβολής, για παράδειγμα, συχνά αβάσιμων στοιχείων και συσχετίσεων, που άπτονται της δημόσιας υγείας και ασφάλειας και που, κατ' επέκταση, ενισχύουν τις ήδη υπάρχουσες ξενοφοβικές στάσεις και συμπεριφορές. Μπορεί να προβλέψει, επομένως, η προδηλότητα της απειλής την έκφραση προκαταλήψεων από τους μη αυταρχικούς; Και η πρόβλεψη αυτή μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος της απειλής; Ποιο μηχανισμό ενεργοποιεί το κάθε είδος απειλής; Και ποιος είναι ο ρυθμιστικός ρόλος της κάθε διάστασης του αυταρχισμού ξεχωριστά στο πλαίσιο αυτής της επίδρασης;

Στην παρούσα έρευνα, επομένως, εξετάζονται οι υποθέσεις ρύθμισης από τον Αυταρχισμό, συνολικά αλλά και ανά διάσταση, της σχέσης ανάμεσα στο είδος της Απειλής, σύμφωνα με τη γενικότερη διάκριση των συστημάτων *disease avoidance* (επίθεση από μέσα) και *threat avoidance* (επίθεση από έξω), την Απανθρωποποίηση και την Προκατάληψη, λαμβάνοντας υπόψη τον ενδεχόμενο διαμεσολαβητικό ρόλο των συναισθηματικών και γνωστικών αποκρίσεων στις απειλές αυτές. Συγκεκριμένα, οι υποθέσεις διατυπώνονται ως εξής:

A. Όταν ο Συντηρητισμός χαρακτηρίζεται ως υψηλός, i) η απειλή της Ασθένειας αναμένεται να οδηγήσει σε αυξημένη έκφραση Απανθρωποποίησης και Προκατάληψης, λόγω της απόκρισης με αύξηση του αισθήματος αηδίας.

B. Όταν η Αυταρχική Επιθετικότητα χαρακτηρίζεται ως υψηλή, ii) η απειλή της Τρομοκρατίας αναμένεται να οδηγήσει σε αυξημένα επίπεδα Απανθρωποποίησης και Προκατάληψης, λόγω της απόκρισης με στήριξη σκληρών και προληπτικών μέτρων αντιμετώπισης της τρομοκρατίας.

Οι ως άνω αλληλεπιδράσεις προβλέπονται για τους συμμετέχοντες που χαρακτηρίζονται ως αυταρχικοί, θεωρώντας ότι ο αυταρχισμός προϋπάρχει της «ευαισθησίας» στην απειλή και δεν λειτουργεί ως απόκριση σε αυτή.

Μεθοδολογία

Δείγμα και πειραματικό σχέδιο

Στο πείραμα έλαβαν μέρος 82 συμμετέχοντες (26 άνδρες και 56 γυναίκες) με μέσο όρο ηλικίας τα 35 έτη. Οι συμμετέχοντες, απαντώντας σε ερωτηματολόγιο ηλεκτρονικής μορφής, τοποθετήθηκαν τυχαία σε μία από τις δύο συνθήκες του μεταξύ υποκειμένων παραγοντικού σχεδιασμού (41 στη συνθήκη της Ασθένειας και 41 στη συνθήκη της Τρομοκρατίας).

Ανεξάρτητη μεταβλητή - Υλικό

Ως ανεξάρτητη μεταβλητή ορίστηκε εν προκειμένω το είδος της απειλής που ενεργοποιείται ανά συνθήκη, με δύο επίπεδα: Την απειλή της ασθένειας και την απειλή της τρομοκρατίας. Για τις ανάγκες του πειραματικού σχεδίου και της εγχειρηματοποίησης της απειλής, πραγματοποιήθηκε η σύνταξη δύο ισοδύναμων κειμένων. Οι αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά την προέρευνα, αλλά και -επιβεβαιωτικά- κατά την κύρια έρευνα, έδειξαν ότι δεν υπάρχει καμία στατιστικά σημαντική διαφορά, όσον αφορά το σθένος των κειμένων, αλλά και την απειλή που ενεργοποιούν.

Συγκεκριμένα, στην προέρευνα στην οποία έλαβαν μέρος 22 συμμετέχοντες, ως προς το Σθένος του κειμένου, ο μέσος όρος που προέκυψε για τη συνθήκη της ασθένειας στην επταβάθμια κλίμακα ($M = 4.30$, $SD = 1.42$) δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντική διαφορά σε σχέση με εκείνον της συνθήκης της τρομοκρατίας ($M = 4.70$, $SD = 1.05$), $p =$

.47, ενώ ως προς το βαθμό της Απειλής που δήλωσαν οι συμμετέχοντες ότι αισθάνθηκαν διαβάζοντας το κείμενο, οι μέσοι όροι επίσης δεν παρουσίασαν στατιστικά σημαντική διαφορά (Ασθένεια: $M = 3.42$, $SD = 2.06$, Τρομοκρατία: $M = 2.90$, $SD = 1.66$), $p = .53$.

Σκόπιμο κρίνεται να διευκρινισθεί ότι και στις δύο συνθήκες γίνεται σαφής σύνδεση της εκάστοτε απειλής με την ομάδα των μεταναστών. Συγκεκριμένα, στη συνθήκη της Ασθένειας, το κείμενο κάνει αναφορά στη δημόσια υγεία και τον κίνδυνο έξαρσης επιδημιών, λόγω του μεταναστευτικού ζητήματος, ενώ στη συνθήκη της Τρομοκρατίας το κείμενο κάνει αναφορά στον αυξημένο κίνδυνο τρομοκρατικών επιθέσεων, λόγω της διέλευσης μεταναστών.

Διαδικασία

Το ερωτηματολόγιο είχε ηλεκτρονική μορφή και περιελάμβανε τις εξής ενότητες:

Προμετρήσεις

Pre-test. Πρόκειται για ένα σύνολο 8 επταβάθμιων κλιμάκων τύπου Likert (από το 1 = Διαφωνώ απόλυτα έως το 7 = Συμφωνώ απόλυτα), σχετικά με τη σπουδαιότητα της κλιματικής αλλαγής ως προβλήματος, την κατανάλωση των γενετικώς τροποποιημένων τροφίμων, την κοινωνική αποδοχή των ομοφυλοφίλων, τη χρήση ναρκωτικών από ενήλικες για ψυχαγωγικούς σκοπούς, την αποδοχή των μεταναστών, τη χρήση πυρηνικής ενέργειας, το δικαίωμα των ομοφυλοφίλων στην υιοθεσία και τη δωρεά οργάνων σε περίπτωση αιφνίδιου θανάτου.

Σκόπιμο κρίθηκε να δημιουργηθεί ένας παράγοντας «Κοινωνικής Ανοιχτότητας/Προοδευτισμού», ο οποίος περιλαμβάνει τις κλίμακες που αφορούν την κοινωνική αποδοχή των ομοφυλοφίλων, την αποδοχή των μεταναστών και το δικαίωμα των ομοφυλοφίλων στην υιοθεσία ($\alpha = .737$), για λόγους ελέγχου τυχαιοθέτησης.

Κλίμακα ACT. Πρόκειται για την κλίμακα μέτρησης του Αυταρχισμού (Duckitt et al., 2010), που αποτελείται από 36 items, τύπου Likert ($\alpha = .916$) και περιλαμβάνει τις διαστάσεις του Συντηρητισμού (12 items, $\alpha = .836$), της Παραδοσιοκρατίας (12 items, $\alpha = .744$) και της Αυταρχικής Επιθετικότητας (12 items, $\alpha = .892$).

Το κείμενο χειρισμού

Την κλίμακα ACT ακολουθεί το σύντομο κείμενο του χειρισμού, το οποίο, όπως περιγράφεται και παραπάνω, ενεργοποιεί είτε την απειλή της ασθένειας είτε την απειλή της τρομοκρατίας. Συγκεκριμένα, για τη συνθήκη της απειλής της Ασθένειας δόθηκε το παρακάτω κείμενο:

Είναι ανάγκη να αναγνωρίσουμε τον κίνδυνο που ελλοχεύει για τη δημόσια υγεία λόγω της έξαρσης του μεταναστευτικού ζητήματος. Η Πολιτεία οφείλει να λάβει τα απαραίτητα μέτρα ελέγχου μεταναστών για τυχόν μεταφορά ασθενειών που μεταδίδονται στις πύλες εισόδου στη χώρα μας, ώστε, αν διαπιστωθεί τέτοια ασθένεια, να απομονώνει τους ασθενείς και να τους παραπέμπει σε υποχρεωτικό πρόγραμμα υγειονομικών εξετάσεων.

Με τους μετανάστες έχει δημιουργηθεί τεράστιο πρόβλημα στο επίπεδο της υγείας, καθώς αποτελούν από τις μεγαλύτερες εστίες λοιμώξεων. Λόγω των χωρών προέλευσης και των απαράδεκτων συνθηκών υγιεινής, οι μετανάστες ίσως φέρουν μεταδοτικές ασθένειες, όπως είναι η πολυανθεκτική φυματίωση και άλλα ανθεκτικά μικρόβια, που βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στην Ελλάδα και κατ' επέκταση στην Ευρώπη. Η κατάσταση αυτή θα μπορούσε να εξελιχθεί σε ένα εξαιρετικά επικίνδυνο πρόβλημα για τη δημόσια υγεία. Η απειλή, βέβαια, εντοπίζεται και στο σχολικό πλαίσιο, καθώς είναι αμφίβολος ο εμβολιασμός των παιδιών των μεταναστών.

Αντίστοιχα, για τη συνθήκη της απειλής της Τρομοκρατίας, δόθηκε το εναλλακτικό κείμενο:

Με τις συνεχείς προειδοποιήσεις και τις ταξιδιωτικές οδηγίες που εκδίδονται για την Ευρώπη, αντιλαμβανόμαστε πως ο κίνδυνος τρομοκρατικών επιθέσεων είναι συνεχής, καθώς το Ισλαμικό κράτος έχει την ικανότητα να σχεδιάζει και να εκτελεί τρομοκρατικές επιθέσεις στην Ευρώπη. Η συνεπακόλουθη διάχυση του τζιχαντιστικού δικτύου, η οποία ευνοείται σε μεγάλο βαθμό από την προσέλευση μεταναστών στη χώρα μας, αναμένεται να αυξήσει τις επιθέσεις.

Το Ισλαμικό κράτος έχει απειλήσει ότι θα σταλούν τζιχαντιστές στην Ευρώπη και η έξαρση του μεταναστευτικού διευκολύνει επικίνδυνα αυτή την εισροή. Η μεγαλύτερη πρόκληση είναι η κεντρική μεσογειακή διαδρομή που χρησιμεύει ως το κύριο σημείο εισόδου οικονομικών μεταναστών. Επομένως, η χώρα μας ως σημείο διέλευσης και

«πύλη της Ευρώπης» για εκατομμύρια αιτούντες ασύλου αφενός αποτελεί στόχο, αφετέρου επωμίζεται την ευθύνη αυστηρότατου ελέγχου. Έχει, εξάλλου, παρατηρηθεί πως τα κέντρα κράτησης εξελίσσονται σε εκκολαπτήρια ριζοσπαστισμού και στρατολόγησης.

Οι κίνδυνοι θα είναι ακόμη μεγαλύτεροι αν δεν αντιμετωπίσουμε τους τζιχαντιστές στην Ευρώπη με τα αυστηρά καθορισμένα εργαλεία της αντιτρομοκρατίας, καθώς πρέπει να θεωρήσουμε δεδομένο ότι θα υπάρξουν νέες επιθέσεις τζιχαντιστών και ορισμένες από αυτές θα περιλαμβάνουν και νέους τρόπους δράσης.

Μετρήσεις

Απειλή. Αμέσως μετά την ανάγνωση του κειμένου, ακολουθούσε μία επταβάθμια κλίμακα τύπου Likert, στην οποία ζητούταν από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν τον βαθμό στον οποίο αισθάνθηκαν απειλή διαβάζοντας το κείμενο («Σε ποιο βαθμό εσείς προσωπικά νιώσατε απειλή όσο διαβάζατε το κείμενο;», όπου 1 = Λίγο και 7 = Πάρα πολύ).

Σθένος κειμένου. Για τη μέτρηση σθένους του κειμένου, έγινε χρήση των εξής 5 επταβάθμιων κλιμάκων: «Έχει την ικανότητα να πείσει όσους το διαβάσουν», «Είναι εύκολο να το αντικρούσει κανείς», «Είναι εύκολο να το πιστέψει κανείς», «Σε κάνει να θες να υποστηρίξεις την ακριβώς αντίθετη άποψη», «Έχει μεγάλη εσωτερική συνοχή». Μετά τις απαραίτητες αντιστροφές, δημιουργήθηκε ο παράγοντας που μετρά το σθένος του κειμένου ($\alpha = .727$).

Συμφωνία με το κείμενο. Αμέσως μετά, ακολούθησε μία επταβάθμια κλίμακα συμφωνίας με το κείμενο («Σε ποιο βαθμό εσείς προσωπικά διαφωνείτε ή συμφωνείτε με το κείμενο που διαβάσατε;»), όπου 1 = Διαφωνώ απόλυτα και 7 = Συμφωνώ απόλυτα.

Αίσθημα αηδίας. Ακολούθησαν 21 προτάσεις, όπου η κάθε μία περιγράφει μία κατάσταση, την οποία οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να χαρακτηρίσουν ως καθόλου αηδιαστική (= 0) έως υπερβολικά αηδιαστική (= 6), (Tybur, Lieberman, & Griskevicius, 2009). Το σύνολο των προτάσεων μετρά το Αίσθημα αηδίας ($\alpha = .789$) και περιλαμβάνει τις διαστάσεις της Ηθικής αηδίας (7 items, $\alpha = .693$), (π.χ. «Να πλαστογραφείς την υπογραφή κάποιου σε ένα νομικό έγγραφο»), της Σεξουαλικής αηδίας (7 items, $\alpha = .817$),

(π.χ. «Το να κάνεις στοματικό σεξ») και της Μολυσματικής αηδίας (7 items, $\alpha = .674$), (π.χ. «Το να κάνεις χειραψία με έναν άγνωστο που έχει ιδρωμένες παλάμες»).

Πρόσληψη τρομοκρατίας. Στη συνέχεια, 6 επταβάθμιες διπολικές κλίμακες ζητούν από τους συμμετέχοντες να χαρακτηρίσουν την τρομοκρατία ως προς την πολιτική της διάσταση («Πιστεύετε ότι η τρομοκρατία είναι: Πολιτικό έγκλημα - Έγκλημα κοινού ποινικού δικαίου», «Πιστεύετε ότι η τρομοκρατία είναι: Πράξη με πολιτικά κίνητρα - Πράξη χωρίς πολιτικά κίνητρα», «Πιστεύετε ότι η τρομοκρατία είναι: Δικαιολογημένη - Αδικαιολόγητη», «Πιστεύετε ότι η τρομοκρατία είναι: Εχθρός της εξουσίας - Εχθρός της Κοινωνίας» (κατόπιν αντιστροφής), «Πιστεύετε ότι η τρομοκρατία πρέπει να αντιμετωπιστεί: Μόνο με δημοκρατικά μέσα - Μόνο με μη δημοκρατικά μέσα», «Οι καταδικασθέντες για πράξεις τρομοκρατίας πρέπει να έχουν: Τα ίδια δικαιώματα - Κανένα από τα δικαιώματα των άλλων κρατουμένων»). (Παπαστάμου & Προδρομίτης, 2010). Ο παράγοντας που προέκυψε και περιλαμβάνει όλες τις παραπάνω κλίμακες ($\alpha = .621$) ονομάστηκε «Απολίτικη πρόσληψη τρομοκρατίας».

Αντιμετώπιση τρομοκρατίας. Ακολούθησαν 10 επταβάθμιες κλίμακες, στις οποίες οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δηλώσουν τη διαφωνία/ συμφωνία τους με προτάσεις που περιγράφουν τρόπους αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, (Παπαστάμου & Προδρομίτης, 2010). Κατόπιν ιεραρχικής ανάλυσης, προέκυψαν τρεις παράγοντες αντιμετώπισης της τρομοκρατίας: Η Κοινωνική αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (2 items, $\alpha = .514$, $r = .365^{**}$), (π.χ. «Οι δυτικές χώρες να σέβονται έμπρακτα τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των μειονοτήτων που ζουν στο εσωτερικό τους»), η Προληπτική αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (3 items, $\alpha = .737$), (π.χ. «Να καταργηθεί το πολιτικό άσυλο για άτομα ύποπτα για τρομοκρατικές ενέργειες») και η Σκληρή κατασταλτική αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (5 items, $\alpha = .815$), (π.χ. «Να επιτρέπεται η χρήση ψυχολογικής βίας κατά την ανάκριση υπόπτων για τρομοκρατικές ενέργειες»).

Απανθρωποποίηση. Έγινε χρήση μίας συντομευμένης εκδοχής της κλίμακας των Bastian και Haslam (2011) και, κατόπιν των απαραίτητων αντιστροφών, με τη χρήση 8 επταβάθμιων κλιμάκων, μετρήθηκε η Απανθρωποποίηση των μεταναστών, ($\alpha = .871$), από την οποία προέκυψαν δύο διαστάσεις, η ανιμαλιστική (5 items, $\alpha = .834$), με προτάσεις

όπως «Είναι σαν να μην έχουν αυτοσυγκράτηση, όπως τα ζώα», και η μηχανιστική (3 items, $\alpha = .679$), με προτάσεις όπως «Είναι μηχανικοί και ψυχροί, σαν ρομπότ».

Προκατάληψη. Τέλος, με τη χρήση 16¹² επταβάθμιων κλιμάκων και κατόπιν των απαραίτητων αντιστροφών, μετρήθηκε η Προκατάληψη απέναντι στους μετανάστες (Akrami, Ekehammar, & Araya, 2000), ($\alpha = .894$), από την οποία προέκυψαν δύο διαστάσεις, εκείνη της λανθάνουσας/ σύγχρονης (9 items, $\alpha = .815$), με προτάσεις όπως «Οι μετανάστες έχουν γίνει πολύ πειστικοί στις απαιτήσεις τους για ίσα δικαιώματα», και της έκδηλης/ κλασικής προκατάληψης (7 items, $\alpha = .830$), με προτάσεις όπως «Οι μετανάστες δεν φροντίζουν την προσωπική τους υγιεινή».

Αποτελέσματα

Αρχικά, πραγματοποιήθηκαν οι έλεγχοι τυχαioθέτησης, κατά τους οποίους, όσον αφορά την ηλικία, διαπιστώθηκε μία στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στη συνθήκη της Ασθένειας ($M = 39.6$, $SD = 12.4$) και τη συνθήκη της Τρομοκρατίας ($M = 31.1$, $SD = 10.6$), $t(79) = 3.32$, $p < .01$. Ως εκ τούτου, η ηλικία ορίστηκε ως συµμεταβλητή σε όλες τις αναλύσεις που ακολούθησαν. Όσον αφορά το σθένος των κειμένων, το βαθμό απειλής που δηλώνουν οι συµµετέχοντες ότι αισθάνονται διαβάζοντας το κείμενο, αλλά και τη συμφωνία τους µε το περιεχόµενο, δεν παρουσιάστηκε καµία στατιστικά σημαντική διαφορά.

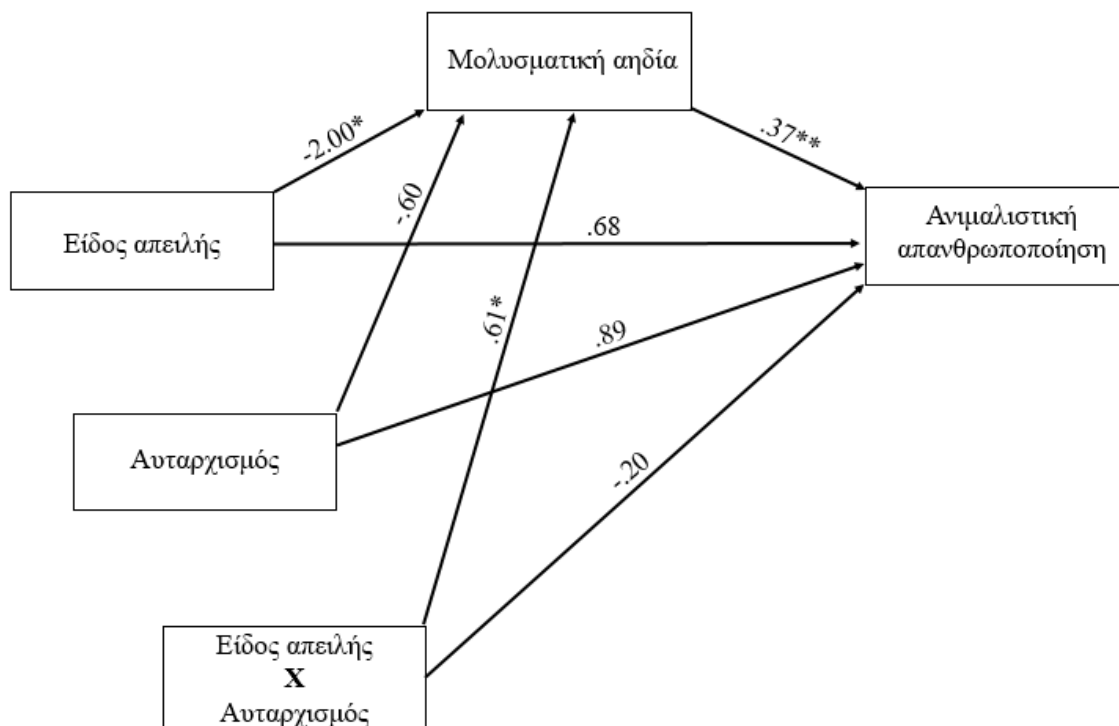
Στη συνέχεια, εφαρµόσθηκε το µοντέλο 8 του SPSS PROCESS macro (Hayes, 2012), προκειµένου να εξετασθούν οι υποθέσεις ρύθµισης του Αυταρχισµού, συνολικά αλλά και ανά διάσταση, στη σχέση ανάμεσα στο είδος της Απειλής, την Απανθρωποποίηση και την Προκατάληψη, λαµβάνοντας υπόψη τον ενδεχόµενο διαµεσολαβητικό ρόλο των διαστάσεων της Αηδίας και της Αντιµετώπισης της Τρομοκρατίας. Σκόπιµο κρίνεται να διευκρινισθεί εδώ πως ως ανεξάρτητη µεταβλητή ορίστηκε σε όλες τις αναλύσεις το είδος της απειλής (Κείμενο Ασθένειας – Κείμενο Τρομοκρατίας), ενώ ως ρυθµιστικοί παράγοντες ελέγχθηκαν τόσο ο αυταρχισµός συνολικά, αλλά και η κάθε διάστασή του ξεχωριστά. Ως διαµεσολαβητικές µεταβλητές

¹² Εξαιρέθηκε ένα ερώτηµα της αρχικής κλίµακας µέτρησης της Προκατάληψης, που αφορά τους καταυλισµούς των µεταναστών, συµπεριλαµβάνεται στη διάσταση της Έκδηλης/ Κλασικής προκατάληψης και διατυπώνεται ως εξής: «Οι καταυλισµοί των µεταναστών πρέπει να τοποθετούνται μακριά, στην ύπαιθρο».

ελέγχθηκαν οι διαστάσεις του αισθήματος αηδίας, αλλά και οι διαστάσεις αντιμετώπισης της τρομοκρατίας. Ορίστηκαν, επίσης, διάστημα εμπιστοσύνης το 95%, 10000 επαναλαμβανόμενα δείγματα και ± 1 τυπική απόκλιση από το μέσο όρο.

Ο ρυθμιστικός ρόλος του Αυταρχισμού

Αρχικά, προέκυψε μία κύρια επίδραση του είδους της απειλής, κατά την οποία η συνθήκη της ασθένειας οδηγεί σε αυξημένη έκφραση της μολυσματικής αηδίας, $b = -2.00$, $SE = .81$, 95%, $CI = [-3.61, -.39]$, $t(76) = -2.47$, $p < .05$, αλλά και μία στατιστικά σημαντική ρύθμιση από τον αυταρχισμό της επίδρασης του είδους της απειλής στη μολυσματική αηδία. Συγκεκριμένα, όταν ο αυταρχισμός είναι χαμηλός, στη συνθήκη της ασθένειας, παρατηρείται αυξημένη έκφραση της μολυσματικής αηδίας, $b = -.72$, $SE = .32$, 95%, $CI = [-1.35, -.09]$, $t(76) = -2.26$, $p < .05$. Δεν προέκυψε σημαντική πρόβλεψη της ανιμαλιστικής απανθρωποποίησης από τον αυταρχισμό, ωστόσο, φάνηκε πως, όταν ο αυταρχισμός είναι χαμηλός, στη συνθήκη της ασθένειας, διαπιστώνεται μεγαλύτερη ανιμαλιστική απανθρωποποίηση, διαμέσου της μολυσματικής αηδίας, $b = -.26$, $SE = .18$, 95%, $CI = [-.70, .00]$, (βλ. Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1. Έλεγχος ρυθμιζόμενης διαμεσολάβησης (Model 8 in the PROCESS macro by Hayes, 2012). Όταν ο Αυταρχισμός σημειώνεται χαμηλός, η απειλή της Ασθένειας οδηγεί σε

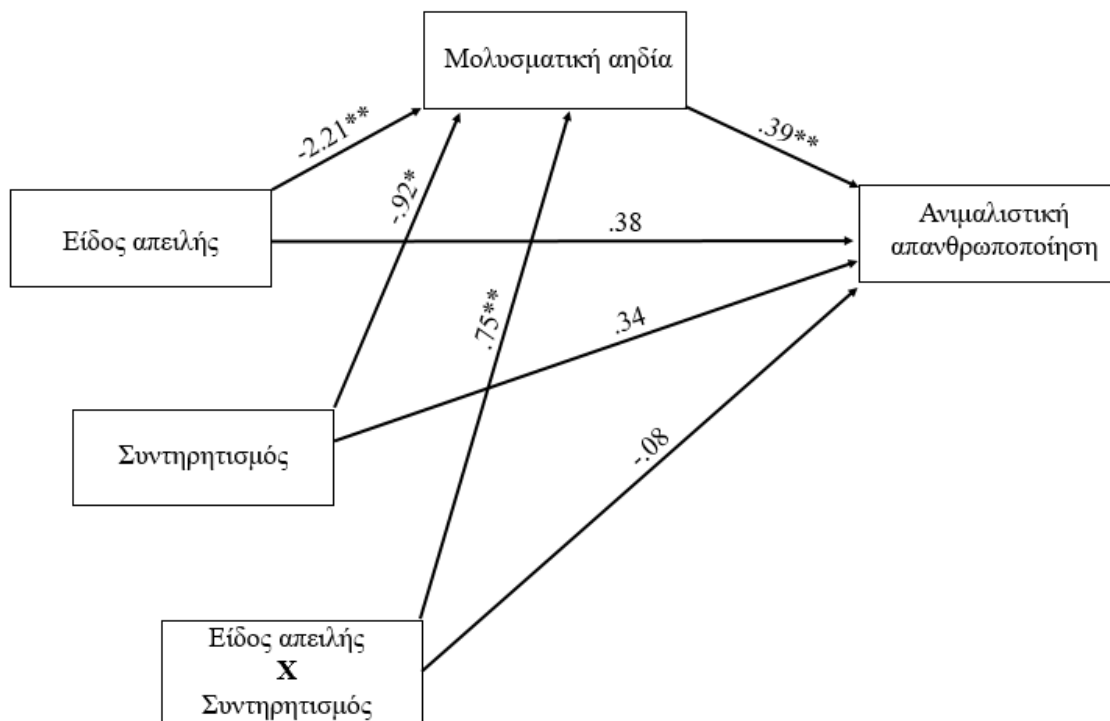
αυξημένη έκφραση Ανιμαλιστικής απανθρωποποίησης, διαμέσου της Μολυσματικής αηδίας. *Σημείωση:* Είδος απειλής: 1 = Ασθένεια, 2 = Τρομοκρατία, ^a $p < .10$, $*p < .05$, $**p < .01$

Για τη συζήτηση που θα ακολουθήσει, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι σε αντίστοιχους ελέγχους για την απανθρωποποίηση συνολικά, αλλά και για τη μηχανιστική απανθρωποποίηση ειδικότερα, φάνηκε σημαντική η πρόβλεψή τους από τον αυταρχισμό, $b = .99$, $SE = .42$, 95%, $CI = [.17, 1.82]$, $t(73) = 2.40$, $p < .05$ και $b = 1.17$, $SE = .45$, 95%, $CI = [.27, 2.08]$, $t(73) = 2.59$, $p < .05$, αντίστοιχα.

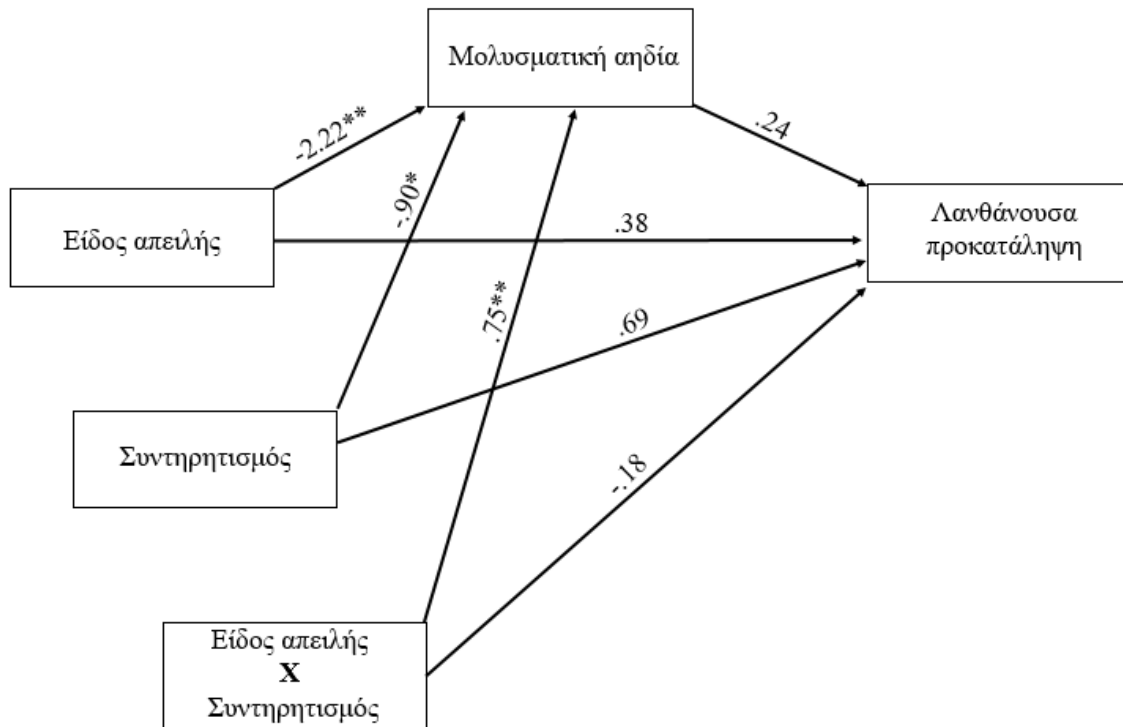
Ο ρυθμιστικός ρόλος του Συντηρητισμού

Ελέγχοντας το ρυθμιστικό ρόλο της κάθε διάστασης του αυταρχισμού ξεχωριστά, προέκυψε αρνητική πρόβλεψη της μολυσματικής αηδίας από τον συντηρητισμό, $b = -.92$, $SE = .37$, 95%, $CI = [-1.65, -.19]$, $t(76) = -2.52$, $p < .01$, καθώς επίσης και στατιστικά σημαντική ρύθμιση από τον συντηρητισμό της επίδρασης του είδους της απειλής στη μολυσματική αηδία. Συγκεκριμένα, όταν ο συντηρητισμός είναι χαμηλός, στη συνθήκη της ασθένειας, προβλέπεται μεγαλύτερη μολυσματική αηδία, $b = -.88$, $SE = .32$, 95%, $CI = [-1.52, -.24]$, $t(76) = -2.73$, $p < .01$. Δεν προέκυψε σημαντική πρόβλεψη της απανθρωποποίησης συνολικά, αλλά ούτε και της ανιμαλιστικής απανθρωποποίησης από τον συντηρητισμό, ωστόσο διαπιστώθηκε πως η παραπάνω αύξηση της μολυσματικής αηδίας, διαμεσολαβεί την αυξημένη έκφραση της απανθρωποποίησης στη συνθήκη απειλής της ασθένειας, $b = -.28$, $SE = .17$, 95%, $CI = [-.68, -.02]$ και, ειδικότερα, της ανιμαλιστικής διάστασης, $b = -.34$, $SE = .20$, 95%, $CI = [-.82, -.03]$, (βλ. Διάγραμμα 2.1), και όχι της μηχανιστικής, η οποία επίσης φάνηκε πως δεν προβλέπεται σημαντικά από τον συντηρητισμό.

Το ίδιο μοτίβο παρατηρείται και αναφορικά με την προκατάληψη. Όταν, δηλαδή, τα επίπεδα του συντηρητισμού είναι χαμηλά, στη συνθήκη της ασθένειας, παρατηρείται αυξημένη έκφραση προκατάληψης, διαμέσου της μολυσματικής αηδίας, $b = -.23$, $SE = .14$, 95%, $CI = [-.56, -.02]$. Ελέγχοντας τις διαστάσεις ξεχωριστά, παρατηρούμε πως το μοντέλο αυτό προβλέπει ειδικότερα τη λανθάνουσα προκατάληψη, $b = -.22$, $SE = .14$, 95%, $CI = [-.57, -.01]$, (βλ. Διάγραμμα 2.2), και όχι την έκδηλη. Αξίζει να σταθούμε στο γεγονός ότι ο συντηρητισμός δε φαίνεται να προβλέπει ικανοποιητικά τόσο την προκατάληψη συνολικά, όσο και τις διαστάσεις της ξεχωριστά.

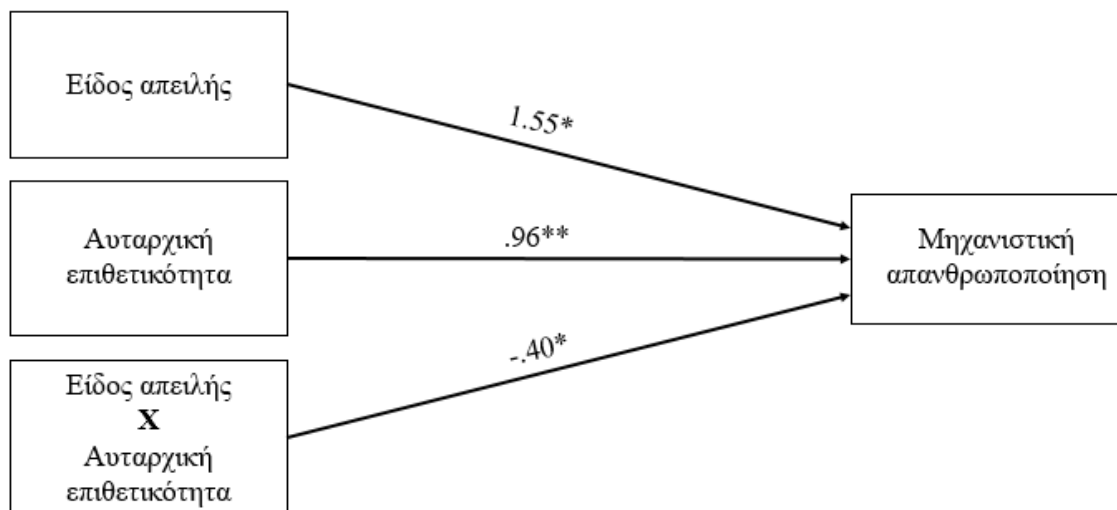
Διάγραμμα 2.1. Έλεγχος ρυθμιζόμενης διαμεσολάβησης (Model 8 in the PROCESS macro by Hayes, 2012). Όταν ο Συντηρητισμός σημειώνεται χαμηλός, η απειλή της Ασθένειας οδηγεί σε αυξημένη έκφραση Ανιμαλιστικής απανθρωποποίησης, διαμέσου της Μολυσματικής αηδίας. *Σημείωση:* Είδος απειλής: 1 = Ασθένεια, 2 = Τρομοκρατία, ^ap < .10, *p < .05, **p < .01

Διάγραμμα 2.2. Έλεγχος ρυθμιζόμενης διαμεσολάβησης (Model 8 in the PROCESS macro by Hayes, 2012). Όταν ο Συντηρητισμός σημειώνεται χαμηλός, η απειλή της Ασθένειας οδηγεί σε αυξημένη έκφραση Λανθάνουσας προκατάληψης, διαμέσου της Μολυσματικής αηδίας. *Σημείωση:* Είδος απειλής: 1 = Ασθένεια, 2 = Τρομοκρατία, ^a $p < .10$, $*p < .05$, $**p < .01$

Ο ρυθμιστικός ρόλος της Αυταρχικής επιθετικότητας

Αναφορικά με τη διάσταση της αυταρχικής επιθετικότητας, διαπιστώθηκε κύρια επίδραση του είδους της απειλής, κατά την οποία η συνθήκη της τρομοκρατίας οδηγεί σε αυξημένη απανθρωποποίηση, $b = 1.37$, $SE = .60$, 95%, $CI = [.17, 2.57]$, $t(73) = -2.27$, $p < .05$. Παρατηρήθηκε, επίσης, πρόβλεψη της απανθρωποποίησης από την αυταρχική επιθετικότητα, $b = .94$, $SE = .25$, 95%, $CI = [.44, 1.45]$, $t(73) = 3.72$, $p < .01$, αλλά και τάση ρύθμισης από την αυταρχική επιθετικότητα της επίδρασης του είδους της απειλής στην απανθρωποποίηση. Συγκεκριμένα, όταν η αυταρχική επιθετικότητα χαρακτηρίζεται ως χαμηλή, στη συνθήκη της τρομοκρατίας, παρατηρούμε αυξημένα επίπεδα απανθρωποποίησης, $b = .57$, $SE = .29$, 95%, $CI = [.00, 1.15]$, $t(73) = 1.98$, $p = .052$. Εξειδικεύοντας τα αποτελέσματα, παρατηρούμε πως η συνθήκη της τρομοκρατίας οδηγεί σε αυξημένη έκφραση ειδικότερα της μηχανιστικής απανθρωποποίησης, $b = 1.55$, $SE = .69$, 95%, $CI = [.19, 2.92]$, $t(73) = 2.27$, $p < .05$, ικανοποιητική πρόβλεψη της μηχανιστικής απανθρωποποίησης από την αυταρχική επιθετικότητα, $b = .96$, $SE = .29$, 95%, $CI = [.39, 1.53]$, $t(73) = 3.33$, $p < .01$, αλλά και της ανιμαλιστικής, $b = .93$, $SE = .27$, 95%, $CI = [.39, 1.48]$, $t(73) = 3.41$, $p < .01$, ενώ παρατηρείται και το ίδιο μοτίβο ρύθμισης. Όταν, δηλαδή,

Διάγραμμα 3. Έλεγχος ρυθμιζόμενης διαμεσολάβησης (Model 8 in the PROCESS macro by Hayes, 2012). Όταν η Αυταρχική επιθετικότητα σημειώνεται χαμηλή, η απειλή της Τρομοκρατίας οδηγεί σε αυξημένη έκφραση Μηχανιστικής απανθρωποποίησης χωρίς τη διαμεσολάβηση από τις διαστάσεις της Αηδίας. Σημείωση: Είδος απειλής: 1 = Ασθένεια, 2 = Τρομοκρατία, * $p < .05$, ** $p < .01$

τα επίπεδα αυταρχικής επιθετικότητας είναι χαμηλά, στη συνθήκη της τρομοκρατίας, διαπιστώνεται αυξημένη έκφραση της μηχανιστικής απανθρωποποίησης, $b = .66$, $SE = .33$, 95%, $CI = [.00, 1.32]$, $t(73) = 2.01$, $p < .05$, (βλ. Διάγραμμα 3), αλλά όχι της ανιμαλιστικής.

Όσον αφορά τους ελέγχους κατά τους οποίους ορίστηκαν ως διαμεσολαβητικές μεταβλητές οι διαστάσεις πρόσληψης και αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, δεν παρατηρήθηκε κάποια στατιστικά σημαντική ρυθμιζόμενη διαμεσολάβηση¹³.

Συζήτηση

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί πειραματικά αφενός η αλληλεπίδραση του είδους της απειλής με τον αυταρχισμό, αφετέρου ο ρυθμιστικός ρόλος των διαστάσεων του αυταρχισμού στο πλαίσιο επίδρασης του είδους της απειλής στα επίπεδα έκφρασης απανθρωποποίησης και προκατάληψης.

Μία γενική, καθ' όλα βάσιμη υπόθεση που θα μπορούσε κανείς να διατυπώσει με ασφάλεια, είναι πως ο αυταρχισμός, όταν εντοπίζεται σε υψηλά επίπεδα, μπορεί να προβλέπει σημαντικά την απανθρωποποίηση και την προκατάληψη. Εν προκειμένω, όσον αφορά τους συμμετέχοντες που τοποθετούνται χαμηλά στην κλίμακα αυταρχισμού, δεν είχε προβλεφθεί αυξημένη έκφραση απανθρωποποίησης και προκατάληψης, αλλά ούτε και διαφορά ανάμεσα στις δύο διαφορετικές συνθήκες απειλής. Αντιθέτως, όσον αφορά τους συμμετέχοντες που τοποθετούνται υψηλά στην κλίμακα του αυταρχισμού, είχε προβλεφθεί ότι οι δύο συνθήκες απειλής θα οδηγήσουν σε αύξηση της απανθρωποποίησης και της προκατάληψης, διαμέσου διαφορετικών παραγόντων και συγκεκριμένα του αισθήματος αηδίας και της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, ανάλογα με τη διάσταση του αυταρχισμού στην οποία σημειώνουν υψηλά επίπεδα. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, το ενδιαφέρον των ευρημάτων έγκειται στο ότι μας κατατοπίζουν σημαντικά όσον αφορά τις εν λόγω προβλέψεις σε περιπτώσεις στις οποίες ο αυταρχισμός σημειώνεται χαμηλός.

¹³ Τονίζουμε εδώ ότι παρατηρήθηκαν αρκετές στατιστικά σημαντικές διαμεσολαβήσεις των εν λόγω διαστάσεων, αλλά και εκείνων του αισθήματος αηδίας. Ωστόσο, σκοπός της παρούσας μελέτης είναι ο έλεγχος των ρυθμιζόμενων διαμεσολαβήσεων. Γι' αυτό το λόγο, σκόπιμα αποφύγαμε τις περιττές αναφορές λοιπών ευρημάτων, που αφορούν όχι μόνο υποθέσεις διαμεσολάβησης, αλλά επιπλέον συσχέτισης και παλινδρόμησης.

Προς ερμηνεία των αποτελεσμάτων, δεν θα μπορούσαμε παρά να θεωρήσουμε πιθανό η υψηλή βαθμολογία στην κλίμακα του αυταρχισμού, να αποτελεί ικανοποιητικό παράγοντα πρόβλεψης της απανθρωποποίησης και της προκατάληψης, κάτι που σε αδρές γραμμές επιβεβαιώνονται από τα αποτελέσματα, ενώ σε συνθήκες χαμηλού αυταρχισμού, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η προδηλότητα και, εν προκειμένω, το είδος της απειλής.

Πιο αναλυτικά, μία από τις βασικές διαπιστώσεις, παρατηρώντας τα αποτελέσματα συγκεντρωτικά, είναι πως η απειλή της ασθένειας κατέχει σημαίνοντα ρόλο στην αύξηση της απανθρωποποίησης και της προκατάληψης στους μη αυταρχικούς συμμετέχοντες. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως η αυξημένη έκφραση μολυσματικής αηδίας, στην οποία οδηγεί η απειλή της ασθένειας τους μη αυταρχικούς συμμετέχοντες και, εξειδικεύοντας, τους μη συντηρητικούς συμμετέχοντες, είναι ικανή να προβλέψει αυξημένη ανιμαλιστική απανθρωποποίηση, καθώς επίσης και λανθάνουσα προκατάληψη, γεγονός που ξεπερνά την κλασική υπόθεση που αντιμετωπίζει τον αυταρχισμό ως προϋπόθεση. Πρόκειται για μία έμμεση επίδραση, η οποία, βάσει των υποθέσεων, ήταν αναμενόμενη για τους αυταρχικούς συμμετέχοντες.

Ωστόσο, βλέπουμε πως, ενώ ο αυταρχισμός συνολικά μπορεί να προβλέψει ικανοποιητικά τα επίπεδα της απανθρωποποίησης, αλλά και ειδικότερα της μηχανιστικής απανθρωποποίησης, δεν αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα της ανιμαλιστικής απανθρωποποίησης, στην οποία φαίνεται πως οδηγούνται οι μη αυταρχικοί συμμετέχοντες, όταν έρχονται αντιμέτωποι με την απειλή της ασθένειας. Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο τρόπος που διαχειρίζονται οι μη αυταρχικοί την εν λόγω απειλή, δηλαδή με τη συναισθηματική και γνωστική απόκριση της αηδίας, τους οδηγεί σε ένα είδος απανθρωποποίησης, που δεν προβλέπεται από τον αυταρχισμό. Επιπλέον, η λανθάνουσα προκατάληψη, σε αύξηση της οποίας οδηγούνται οι λιγότερο αυταρχικοί, όταν έρχονται αντιμέτωποι με την απειλή της ασθένειας, επίσης μέσω της απόκρισης της αηδίας, αφορά ένα ηπιότερο και πιο «διακριτικό» είδος προκατάληψης, το οποίο δεν απαιτεί την προϋπόθεση υψηλού συντηρητισμού, όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα, και πρόκειται για μία συγκαλυμμένη και όχι απόλυτη απόρριψη των θετικών στοιχείων της εξωομάδας. Παρατηρούμε, επομένως, πως, όταν γίνεται πρόδηλη η απειλή της ασθένειας, το αίσθημα αηδίας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην αύξηση συγκεκριμένων διαστάσεων απανθρωποποίησης και προκατάληψης, που δεν προβλέπονται πρωταρχικά και

ικανοποιητικά από τον αυταρχισμό. Ειδικότερα δε, είναι σημαντικό να σταθούμε στο εύρημα ότι οι μη αυταρχικοί οδηγούνται σε πιο «διακριτικές», συγκαλυμμένες και μετριασμένες εκφράσεις προκατάληψης, που δεν προβλέπονται ικανοποιητικά από τον συντηρητισμό ως μοναδικό και ανεξάρτητο προβλεπτικό παράγοντα και που μόνο ως αμελητέες δεν μπορούμε να τις αντιμετωπίσουμε, καθώς δεν παύουν να αποτελούν ρατσιστικές και ξеноφοβικές στάσεις.

Αναφορικά με το ρόλο του είδους της απειλής, σκόπιμο κρίνεται να σταθούμε στην κύρια επίδραση, που δείχνει ότι η συνθήκη της τρομοκρατίας οδηγεί σε αυξημένα επίπεδα έκφρασης της απανθρωποποίησης και, πιο συγκεκριμένα της μηχανιστικής, γεγονός που ενισχύει την ύπαρξη της αναπαράστασης του τρομοκράτη, ως ψυχρού και κενού από συναισθήματα εκτελεστή, η οποία φαίνεται πως οδηγεί σε υπεργενίκευση των χαρακτηριστικών αυτών στο σύνολο των μεταναστών. Επιπλέον, πέρα από το αναμενόμενο εύρημα ότι η αυταρχική επιθετικότητα, η οποία θεωρητικά συνδέεται στενά με την σκληρή, κατασταλτική και προληπτική αντιμετώπιση των εγκλημάτων και, εν προκειμένω, των τρομοκρατικών, προβλέπει ανεξάρτητα τη μηχανιστική απανθρωποποίηση, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, κατ' αναλογία προς τη συνθήκη απειλής της ασθένειας, φαίνεται πως προκύπτει σημαντική ρύθμιση από την αυταρχική επιθετικότητα της επίδρασης του είδους της απειλής στην απανθρωποποίηση. Συγκεκριμένα, όταν η αυταρχική επιθετικότητα σημειώνει χαμηλά επίπεδα, η απειλή της τρομοκρατίας δύναται να αυξήσει τα επίπεδα της μηχανιστικής απανθρωποποίησης. Αν προσπαθήσουμε να διευρύνουμε το πλαίσιο της ερμηνείας, επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε πως η απειλή της τρομοκρατίας «ενεργοποιώντας» την αναπαράσταση του τρομοκράτη ως ψυχρού, αυτοματοποιημένου εκτελεστή, οδηγεί τους μη αυταρχικούς σε υπεργενίκευση και απόδοση των χαρακτηριστικών αυτών στο σύνολο των μεταναστών.

Αναφορικά με τη διάσταση της παραδοσιοκρατίας, δεν παρατηρήθηκε κάποιος στατιστικά σημαντικός ρυθμιστικός ρόλος στην επίδραση του είδους της απειλής. Επίσης, τόσο η απολίτικη πρόσληψη της τρομοκρατίας, όσο και οι διαστάσεις της σκληρής, κατασταλτικής και της προληπτικής αντιμετώπισής της, δεν παρουσίασαν κάποιον διαμεσολαβητικό ρόλο.

Συνολικά, τα αποτελέσματα θα μπορούσαμε να πούμε ότι συμβάλλουν στην κατανόηση των παραγόντων που οδηγούν στην αύξηση της προκατάληψης και της

απανθρωποποίησης, όταν ο αυταρχισμός σημειώνει χαμηλά επίπεδα, παρά τις αρχικές προβλέψεις. Η βιβλιογραφία ως επί το πλείστον υποστηρίζει ότι ο αυταρχισμός διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο όσον αφορά τα επίπεδα της προκατάληψης, άλλοτε ρυθμιστικό και άλλοτε διαμεσολαβητικό. Στην παρούσα μελέτη, βλέπουμε πως, όταν σημειώνονται χαμηλά επίπεδα αυταρχισμού, τα επίπεδα απανθρωποποίησης και προκατάληψης καθορίζονται σημαντικά από το είδος της απειλής, η οποία κατά περίπτωση ενεργοποιεί διαφορετικούς μηχανισμούς.

Φαίνεται, επομένως, πως η προδηλότητα της απειλής μπορεί να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες ανάδυσης φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού, που θα ανέμενε κανείς να παρατηρήσει σε συντηρητικά και αυταρχικά περιβάλλοντα. Έτσι, ενισχύεται η προσέγγιση που υποστηρίζει μεν ότι η απειλή δύναται να διαμεσολαβεί τη σχέση ανάμεσα στον αυταρχισμό και την προκατάληψη, καθώς θεωρεί ότι ο αυταρχισμός προϋπάρχει διαφόρων προσλαμβανόμενων απειλών, αλλά και ότι, παρά την «ευαισθησία» των αυταρχικών στις προσλαμβανόμενες απειλές, εάν οποιοσδήποτε αντιληφθεί την απειλή, είναι πιθανό να αντιδράσει με προκατάληψη. Επιπλέον, τα ευρήματα θα μπορούσαν να μας παραπέμψουν στην ευρύτερη θεωρία διαχείρισης του τρόμου, η οποία υποστηρίζει ότι, υπό συνθήκες υπαρξιακού τρόμου, ο οποίος μπορεί σαφώς να ενισχυθεί από την προδηλότητα μίας απειλής, οι άνθρωποι τείνουν να ενεργούν βάσει εσωτερικευμένων πολιτισμικών προτύπων και να αντιτίθενται σε μία απειλητική εξωομάδα.

Όσον αφορά τη διαχείριση διαφορετικών ειδών απειλής, φαίνεται πως η συναισθηματική και γνωστική ανταπόκριση των συμμετεχόντων πράγματι διαφοροποιήθηκε ανά συνθήκη, καθώς η απειλή της ασθένειας ενεργοποίησε το αίσθημα αηδίας, το οποίο οδήγησε σε αυξημένη έκφραση απανθρωποποίησης και προκατάληψης, ενώ στη συνθήκη της τρομοκρατίας, παρατηρήθηκε αύξηση της μηχανιστικής απανθρωποποίησης, χωρίς κάποια ανάλογη διαμεσολάβηση.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να θεωρήσουμε την παρούσα μελέτη ως μία πρώιμη προσέγγιση της αλληλεπίδρασης των διαστάσεων του αυταρχισμού με τα είδη της απειλής και, εκφράζοντας το φαινόμενο πιο απλοϊκά, μπορούμε να πούμε πως μας δείχνει ποιο είδος απειλής -αλλά και γιατί- επιδρά στην αύξηση της προκατάληψης, όσον αφορά τους μη αυταρχικούς.

Περιορισμοί

Ένας από τους βασικούς περιορισμούς της παρούσας έρευνας, αποτελεί η απουσία ομάδας ελέγχου, η οποία θα μας επέτρεπε, πέρα από τη σύγκριση των δύο διαφορετικών ειδών απειλής, τη σύγκριση της προδηλότητας και της απουσίας του απειλητικού παράγοντα. Θα μπορούσαμε, επομένως, να ελέγξουμε υποθέσεις -αλλά και ευρήματα- σχετικών ερευνών, που υποστηρίζουν άλλοτε ότι η προδηλότητα της απειλής δεν επηρεάζει τους μη αυταρχικούς ως προς τα επίπεδα προκατάληψης και άλλοτε ότι, αντιθέτως, μπορεί να οδηγήσει σε μείωση αυτών (Weise et al., 2012).

Ένας δεύτερος βασικός περιορισμός της έρευνας, αφορά τη μέτρηση της συναισθηματικής ανταπόκρισης. Σύμφωνα με τη διάκριση των συστημάτων της αποφυγής της ασθένειας και της αυτοπροστασίας, οι άνθρωποι αποκρίνονται στην πρώτη περίπτωση με αύξηση της αηδίας, ενώ στη δεύτερη με αύξηση του φόβου. Εν προκειμένω, μετρήθηκε η στήριξη σκληρών, κατασταλτικών και προληπτικών μέτρων για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, κάτι που παρεκκλίνει από την αυτούσια μέτρηση του αισθήματος φόβου. Ενδεχομένως, σε αυτό το σημείο να έγκειται η «αστοχία» να εντοπίσουμε την αντίστοιχη διαμεσολάβηση.

Τελευταίος, βασικός περιορισμός της έρευνας, που μάλλον προσφέρεται για περαιτέρω μελέτη, είναι η απουσία ελέγχου του αυταρχισμού ως διαμεσολαβητικού παράγοντα. Οι βιβλιογραφικές αναφορές διχάζουν όσον αφορά τον ρυθμιστικό ή τον διαμεσολαβητικό του ρόλο ανάμεσα στην απειλή και την προκατάληψη, καθώς ευρήματα στηρίζουν τόσο την πρώτη όσο και τη δεύτερη εκδοχή. Επιπλέον, τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, καθώς βρίσκουν αύξηση της προκατάληψης στους μη αυταρχικούς συμμετέχοντες, δεν μπορούν να απορρίψουν το ενδεχόμενο αύξησης του αυταρχισμού και κατ' επέκταση της προκατάληψης, ως απόκριση στην προδηλότητα της απειλής. Συμπερασματικά, δεν θα μπορούσαμε να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο ο αυταρχισμός να προβλέπει ανεξάρτητα από την προδηλότητα της απειλής την προκατάληψη, ενώ η απειλή θα μπορούσε να αυξάνει τα επίπεδα του αυταρχισμού και κατ' επέκταση την προκατάληψη, ακόμα και σε εκείνους που δεν σημειώνουν εξαρχής αυταρχικές διαθέσεις. Ένας τρόπος ελέγχου, θα μπορούσε να είναι η ύπαρξη μίας δεύτερης, μετά τον χειρισμό,

μέτρησης του αυταρχισμού, με τη χρήση μίας διαφοροποιημένης κλίμακας από την πρώτη¹⁴.

Δεν θα μπορούσαμε να κλείσουμε διαφορετικά την προκείμενη μελέτη, χωρίς να αναφέρουμε την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση της αλληλουχίας ανάμεσα στον αυταρχισμό, την απειλή και την προκατάληψη, καθώς φαίνεται πως πρόκειται για ένα ιδιαίτερα ρευστό και ασαφές φαινόμενο, το οποίο προσφέρει ορισμένες μάλλον όχι και τόσο αναμενόμενες κι αισιόδοξες διαπιστώσεις, ειδικότερα για το μη αυταρχικό κομμάτι του πληθυσμού.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Παπαστάμου, Σ., & Προδρομίτης, Γ. (2010). *Κρατική και μη κρατική πολιτική βία*. Αθήνα: Πεδίο.

Ξενόγλωσση

Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J. & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York – London: Harper and Row.

Akrami, N., Ekehammar, B., & Araya, T. (2000). Classical and modern racial prejudice: A study of attitudes toward immigrants in Sweden. *European Journal of Social Psychology*, 30(4), 521-532. [https://doi.org/10.1002/1099-0992\(200007/08\)30:4<521::AID-EJSP5>3.0.CO;2-N](https://doi.org/10.1002/1099-0992(200007/08)30:4<521::AID-EJSP5>3.0.CO;2-N)

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, Mass.: Addison-Wesley.

¹⁴ Προτείνεται η μέτρηση του αυταρχισμού τόσο πριν όσο και μετά τον χειρισμό της απειλής, για λόγους manipulation check. Ένας έλεγχος ρυθμιζόμενης ρύθμισης, όπου, μετρώντας την προκατάληψη, θα ελέγχαμε τον ρυθμιστικό ρόλο του αυταρχισμού στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στη μεταβλητή ενεργοποίησης ή μη ενεργοποίησης της απειλής και το χρόνο μέτρησης του αυταρχισμού – πριν ή μετά το χειρισμό της απειλής – δεν θα μπορούσε και πάλι να απαντήσει στο ερώτημα σχετικά με την αλληλουχία ανάμεσα στον αυταρχισμό, την απειλή και την προκατάληψη. Ουσιαστικά θα επρόκειτο για τη διενέργεια δύο διαφορετικών πειραμάτων, όπου το ένα θα στήριζε την υπόθεση ότι ο αυταρχισμός αυξάνει την απειλή και κατ' επέκταση την προκατάληψη, ενώ το δεύτερο ότι η απειλή οδηγεί σε αύξηση του αυταρχισμού και κατ' επέκταση της προκατάληψης.

- Altemeyer, B. (1981). *Right-wing Authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Bastian, B., & Haslam, N. (2011). Experiencing dehumanization: Cognitive and emotional effects of everyday dehumanization. *Basic and Applied Social Psychology*, 33(4), 295-303. <https://doi.org/10.1080/01973533.2011.614132>
- Becker, E. (1962). *The birth and death of meaning*. New York: Free Press
- Burke, B. L., Martens, A., & Faucher, E. H. (2010). Two Decades of Terror Management Theory: A Meta-Analysis of Mortality Salience Research. *Personality and Social Psychology Review*, 14(2), 155–195. <https://doi.org/10.1177/1088868309352321>
- Cohrs, J. C., & Asbrock, F. (2008). Right-wing authoritarianism, social dominance orientation and prejudice against threatening and competitive ethnic groups. *European Journal of Social Psychology*, 39(2), 270–289. <https://doi.org/10.1002/ejsp.545>
- Cohrs, J. C., & Ibler, S. (2009). Authoritarianism, Threat, and Prejudice: An Analysis of Mediation and Moderation. *Basic and Applied Social Psychology*, 31(1), 81-94. <https://doi.org/10.1080/01973530802659638>
- Cottrell, C. A., Richards, D. A. R., & Nichols, A. L. (2010). Predicting policy attitudes from general prejudice versus specific intergroup emotions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(2), 247–254. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2009.10.008>
- Dallago, F., & Roccato, M. (2010). Right-wing authoritarianism, Big Five and perceived threat to safety. *European Journal of Personality*, 24(2), 106-122. <https://doi.org/10.1002/per.745>
- Doty, R. M., Peterson, B. E., & Winter, D. G. (1991). Threat and authoritarianism in the United States. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 629–640. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.4.629>

- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 33 (p. 41–113). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(01\)80004-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(01)80004-6)
- Duckitt, J., Bizumic, B., Krauss, S. W., & Heled, E. (2010). A Tripartite Approach to Right-Wing Authoritarianism: The Authoritarianism-Conservatism-Traditionalism Model. *Political Psychology*, 31(5), 685-715. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2010.00781.x>
- Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2010). Personality, Ideology, Prejudice, and Politics: A Dual-Process Motivational Model. *Journal of Personality*, 78(6), 1861-1894. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2010.00672.x>
- Duriez, B., & Van Hiel, A. (2002). The march of modern fascism: A comparison of social dominance orientation and authoritarianism. *Personality and Individual Differences*, 32(7), 1199–1213. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(01\)00086-1](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00086-1)
- Esses, V. M., Veenvliet, S., Hodson, G. and Mihic, L. (2008). Justice, morality, and the dehumanization of refugees. *Social Justice Research*, 21(1), 4–25. <https://doi.org/10.1007/s11211-007-0058-4>
- Faulkner, J., Schaller, M., Park, J. H., & Duncan, L. A. (2004). Evolved Disease-Avoidance Mechanisms and Contemporary Xenophobic Attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 7(4), 333-353. <https://doi.org/10.1177/1368430204046142>
- Feather, N. T., & Mckee, I. R. (2008). Values and prejudice: Predictors of attitudes towards Australian Aborigines. *Australian Journal of Psychology*, 60(2), 80–90. <https://doi.org/10.1080/00049530701449513>
- Feldman, S. (2003). Enforcing social conformity: A theory of authoritarianism. *Political Psychology*, 24(1), 41–74. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00316>
- Feldman, S., & Stenner, K. (1997). Perceived threat and authoritarianism. *Political Psychology*, 18(4), 741–770. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00077>

- Florack, A., Piontkowski, U., Rohmann, A., Balzer, T., & Perzig, S. (2003). Perceived intergroup threat and attitudes of host community members toward immigrant acculturation. *Journal of Social Psychology*, 143(5), 633–648.
<https://doi.org/10.1080/00224540309598468>
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The causes and consequences of the need for self-esteem: A terror management theory. In R. F. Baumeister (Ed.). *Public self and private self* (pp. 189-207). New York: Springer-Verlag.
https://doi.org/10.1007/978-1-4613-9564-5_10
- Greenberg, J., Simon, L., Pyszczynski, T., Solomon, S., & Chatel, D. (1992). Terror management and tolerance: Does mortality salience always intensify negative reactions to others who threaten ones worldview? *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(2), 212-220. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.2.212>
- Haslam, N. (2006). Dehumanization: An Integrative Review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(3), 252–264.
https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1003_4
- Haslam, N., & Loughnan, S. (2012). Prejudice and dehumanization. In J. Dixon and M. Levine (Ed.), *Beyond Prejudice: Extending the Social Psychology of Conflict, Inequality and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 89 – 104. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139022736.006>
- Haslam, N., & Loughnan, S. (2014). Dehumanization and Infrahumanization. *Annual Review of Psychology*, 65(1), 399–423. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115045>
- Hayes, A. F. (2013). *Methodology in the social sciences. Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford Press.
- Hodson, G. and Costello, K. (2007). Interpersonal disgust, ideological orientations, and dehumanization as predictors of intergroup attitudes. *Psychological Science*, 18(8), 691–698. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01962.x>

- Homer, P. M., & Kahle, L. R. (1988). A structural equation test of the value-attitude-behavior hierarchy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(4), 638–646. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.4.638>
- Huang, J. Y., Sedlovskaya, A., Ackerman, J. M., & Bargh, J. A. (2011). Immunizing Against Prejudice. *Psychological Science*, 22(12), 1550-1556. <https://doi.org/10.1177/0956797611417261>
- Kernis, M. H., Zuckerman, M., Cohen, A., & Spadafora, S. (1982). Persistence following failure: The interactive role of self-awareness and the attributional basis for negative expectancies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(6), 1184–1191. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.43.6.1184>
- Landau, M. J., Solomon, S., Greenberg, J., Cohen, F., Pyszczynski, T., Arndt, J., Miller, C. H., Ogilvie, D.M., Cook, A. (2004). Deliver us from Evil: The Effects of Mortality Salience and Reminders of 9/11 on Support for President George W. Bush. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(9), 1136–1150. <https://doi.org/10.1177/0146167204267988>
- Mortensen, C. R., Becker, D. V., Ackerman, J. M., Neuberg, S. L., & Kenrick, D. T. (2010). Infection Breeds Reticence: The effects of disease salience on self-perceptions of personality and behavioral avoidance tendencies . *Psychological Science*, 21(3), 440–447. <https://doi.org/10.1177/0956797610361706>
- Navarrete, C. D., & Fessler, D. M. (2006). Disease avoidance and ethnocentrism: The effects of disease vulnerability and disgust sensitivity on intergroup attitudes. *Evolution and Human Behavior*, 27(4), 270-282. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2005.12.001>
- Neuberg, S. L., Kenrick, D. T., & Schaller, M. (2011). Human threat management systems: Self-protection and disease avoidance. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 35(4), 1042–1051. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2010.08.011>

- Peterson, B. E., & Gerstein, E. D. (2005). Fighting and flying: Archival analysis of threat, authoritarianism, and the North American comic book. *Political Psychology*, 26(6), 887–903. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2005.00449.x>
- Pettigrew, T. F., & Meertens, R. W. (1995). Subtle and blatant prejudice in western Europe. *European Journal of Social Psychology*, 25(1), 57–75. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420250106>
- Sales, S. M. (1972). Economic threat as a determinant of conversion rates in authoritarian and nonauthoritarian churches. *Journal of Personality and Social Psychology*, 23(3), 420–428. <https://doi.org/10.1037/h0033157>
- Sales, S. M. (1973). Threat as a factor in authoritarianism: An analysis of archival data. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28(1), 44–57. <https://doi.org/10.1037/h0035588>
- Schaller, M., & Neuberg, S. L. (2008). Intergroup prejudices and intergroup conflicts. In C. Crawford & D. Krebs (Eds.), *Foundations of evolutionary psychology* (pp. 401–414). Taylor & Francis Group/Lawrence Erlbaum Associates.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1–65). San Diego, CA: Academic. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- Stephan, W. G., Diaz-Loving, R., & Duran, A. (2000). Integrated Threat Theory and Intercultural Attitudes. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(2), 240–249. <https://doi.org/10.1177/0022022100031002006>
- Stephan, W. G., & Renfro, C. L. (2002). The role of threat in intergroup relations. In D. M. Mackie & E. R. Smith (Eds.), *From prejudice to intergroup emotions: Differentiated reactions to social groups* (pp. 191–207). New York: Psychology Press.
- Tybur, J. M., Lieberman, D., & Griskevicius, V. (2009). Microbes, mating, and morality: Individual differences in three functional domains of disgust. *Journal of*

Personality and Social Psychology, 97(1), 103-122.

<https://doi.org/10.1037/a0015474>

Weise, D. R., Arciszewski, T., Verhac, J., Pyszczynski, T., & Greenberg, J. (2012).

Terror Management and Attitudes Toward Immigrants. *European*

Psychologist, 17(1), 63-72. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000056>